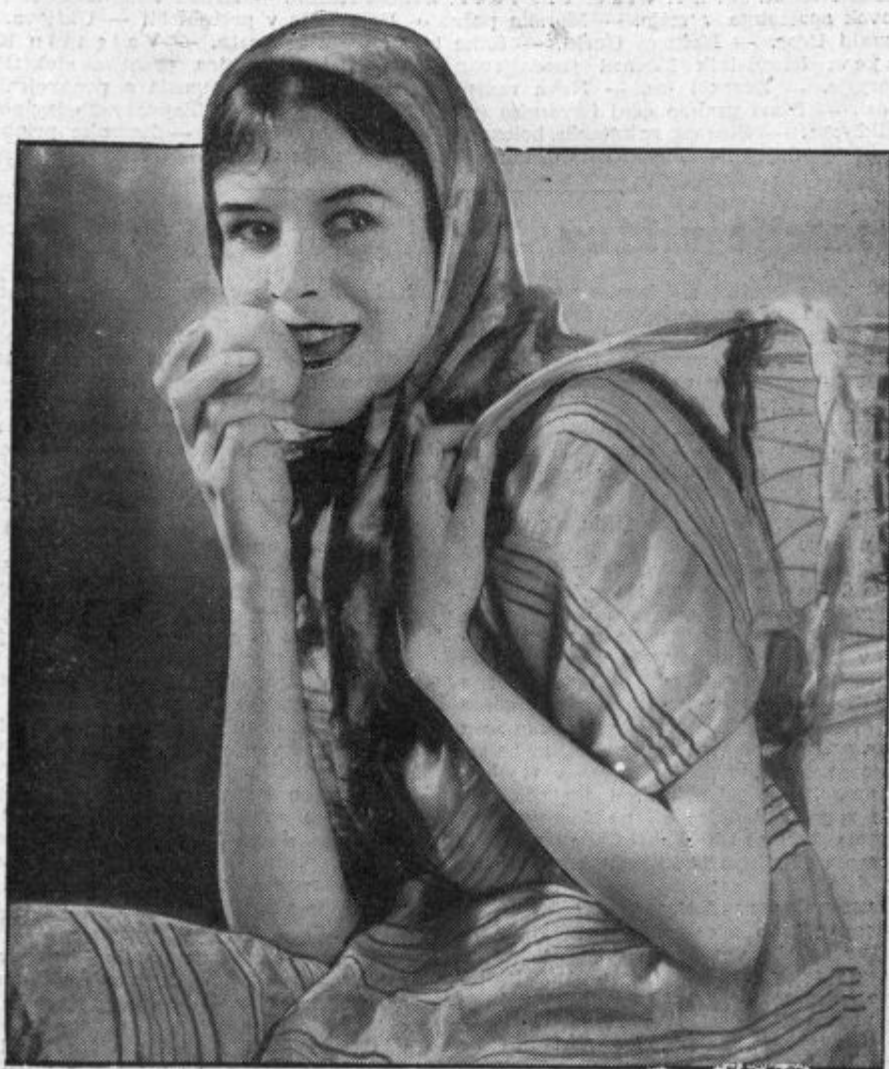

Pokrtna plačana v gotovini

ZIVLJENJE IN SVET

19 L J U B L J A N A 32

Štev. 14.

2. oktobra 1932.

Knjiga 12.

ZIVLJENJE IN SVET — Ilustrovana tedenska revija

Izhaja ob nedeljah in stane celoletno (dve knjigi) Din 80.— polletno (ena knjiga) Din 40.—, trimesečno Din 20.—, mesečno Din 8.—, Posamezna številka Din 2.—

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA, trimesečno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA, mesečno 4 franke. ČESKOSLOVASKA, mesečno 6 kron.

AVSTRIJA, mesečno 1 šiling. Amerika in ostalo inozemstvo letno 1½ dolarja. Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knafljeva ul. 5. — ROKOPISI SE NACELNO NE VRAČAJO.

Urednik: Ivan Podržaj. — Izdaja za konsorcij: Adolf Ribnikar. Za »Narodno tiskarno« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. Vsi v Ljubljani.

VSEBINA št. 14: Dr. Vlad. Travner: Ernest Renan. — Hrana v kameni dobi. — Clovek spreminja zemljo. — Morska paša. — Potovanje v preteklost. — Ukljeva. — Ronald Ross. — Maksim Gorki. — Silke iz življenja in sveta. — Valentin Kajtajev: Brezdelnik Edvard (nadaljevanje). — Petdesetletnica prenosa električne energije. — Zveneci les. — Nova raziskovanja o strelj. — Mumija s ponarejenimi kodri. — Stari prekop med Severnim in Baltičkim morjem. — Tajinstveno izginotje »Ciklopa«. — Starost nekaterih bolezni. — Francoski gradovi. — Znamke pripovedujo. — Moskiti na Grumantih. — Operacije v kinu. — Humor.

Operacije v kinu

Med zanimivostmi milijonske prestolnice New Yorka ni na zadnjem mestu tako zvana filmska katedrala ozir. veliko gledališče Roxy s 7000 prostori. Da je v tem ogromnem zabavišču poskrbljeno za vsako najmanjšo željo obiskovalca, je samo po sebi umljivo. Uslužnost lastništva gre celo tako daleč, da so v gledališču pripravili najbolj udobne prostore za majhno poročnišnico.

Vsaka žena, ki bi jo veselilo, da bi rodila novega državljana s spremljanjem največjih orgel na svetu, je gostoljubno sprejeta. Palača ima med svojimi čudežnimi napravami tudi vzorno opremljeno in vsem predpisom ustrezajočo majhno bolnico, v kateri je po potrebi zaposlenih do 12 posebnih zdravnikov. Poleg obsežne operacijske dvorane ima Roxy dve bolniški sobi, in sicer z eno posteljo za moške in z dvema posteljama za ženske. Večina bolnikov je ženskih; bolniki ostajajo v tej bolnici najdlje do jutra. Odtod jih pošiljajo bodisi v pravo bolnico ali pa domov. Lani je imela bolnica 1500 bolnikov; posebno pri vojnih filmih so imeli nameščenci polne roke dela.

Z vstopnico za Roxy ima obiskovalec pravico tudi do zdravniškega pregleda in bolniške oskrbe v gledališki bolnici. In ni jih malo takšnih, ki se prav čisto poslužujejo »ugodnosti«, da si za 75 centov ogledajo najnovejši film, nato pa si dajo še v bolnici zdraviti karkoli. Lastniki niti ne ugovarjajo!

V New Yorku si Clovek — ki je dovolj prostodušen — lahko torej privoščiti brezplačen porod in razne druge operacije za olepšavo lica in vnanjosti sploh. Mednarodna zveza lastnikov lepotnih zavodov je sklenila na svojem »kongresu«, da bo ustanovila »lepotne klinike«, na katerih si

bodo lahko »primerne« manj premožne osebe zastopaj izboljševale pomanjkljivo vnanjo prikupnost. Resolucija o tem sklepu vsebuje med drugim prav ameriško trditev, da je sedanja gospodarska kriza povzročila med tisoči in tisoči lepega in zdravega ženskega sveta neke vrste »mentalno letargijo« (torej duševno brezbriznost) za vnanjost, ki je pozneje ne bo moglo popraviti niti zboljšanje sedanjih razmer.

Mnogo zaslug, da so se te lepotne klinike prav naglo udomačile, imajo tudi razstave najnovejših frizur, nege rok itd. Med temi je n. pr. povzročila pravo senzacijo lepa plavalasa mlada dama, ki se je pokazala z najnovejšim pripomočkom za lepoto, in sicer s trepalnicami, ki se dajo izmenjavati. Od daleč se zdi kot bi imela dama nad očmi električen svit. Pri bližnjem opazovanju pa se dobro vidi, da so »natakne« trepalnice nenavadno dolge in na obeh koncih pozlačene. Premakljive trepalnice »za vsakdanjo rabo« vsekakor niso tako dolge kot one, ki so namenjene za ogled, in se dobivajo v treh izvršitvah: bronaste, zlate ali srebrne. Slednje imenujejo »zaradi lepšega« tudi platinastobiserne.

Bratovščina »kozmetičnih kirurgov«, torej onih gospodov, ki po želji obračajo obraze, po volji oblikujejo postave in sploh obnavljajo damske pojave, so se pri tej priliki obvezali, da bodo z ženskih lic odstranili tako zvane depresijske gube. Operacija se je v posebno kričečem primeru izvršila tako-le:

Orkester igra zdaj sentimentalne, zdaj vesele napeve. Tisoč oseb, večinoma žensk,

(Nadaljevanje na predzadnji strani).

ZIVLJENJE IN SVET

STEV. 14.

LJUBLJANA, 2. OKTOBRA 1932.

KNJIGA 12.

Bodo Zimmermann: JESENSKO SONCE (lesorez)

Dr. Vlad. Travner

Ernest Renan

Pred 40 leti je umrl v Parizu eden najsijajnejših in najduhovitejših francoskih pisateljev, ki je povzročil doma in v ostalem kulturnem svetu silno revolucijo duhov in ki bo s svojimi idejami brezdvomno vplival še na pozne rodove — Ernest Renau.

Renan se je rodil 27. februarja 1823 v Tréguier-u, dep. Côte du Nord (Bretagne). Kakor pripoveduje sam v »Mladostnih spominih« (1883) je bila njegova vzgoja strogo verska. Po končanih licejskih študijah je stopil 1844 v semenišče v Parizu, da postane duhovnik. Toda že dve leti pozneje je zapustil bogoslovje, ker ni soglašal z dogmami katoliške cerkve. Nato je študiral orientalske jezike, modroslovje in zgodovino, četudi ga je čakal trd boj za obstanek. 1856 je postal član »Akademije napisov«. Štiri leta pozneje (1860—61) je vodil po naročilu vlade ekspedicijo v Sirijo, da bi proučil staro feničansko kulturo. (Znanstvene izsledke je objavil 1874 v »Mission de Phénicie«.)

Pri tej priliki je obiskal večkrat Palestino, posebno kraje, kjer je živel Odrešenik. Tu se mu je rodila misel, da napiše obširno »Zgodovino nastanka krščanstva«, ki naj bi obsegala prvi dve stoletji t. j. do časa, ko se je nova vera povsod razširila in utrdila in postala odločilen činitelj v razvoju človeštva. Prvi del — »Jezusovo življenje« — je skiciral že v Galileji. Ko se je vrnil v Pariz, je postal (1862) profesor hebrejskega, kaldejskega in sirskega jezika na Collège de France. V tem času je dovršil »Jezusovo življenje«, ki je izšlo 1863 v dveh zvezkih. Renan opisuje Odrešenika v mični idilični okolici kot ljubeznivega in vedrega preroka, ki hoče ustvariti na zemlji kraljestvo božje t. j. ljubezni, bratstva in enakosti vseh ljudi, ki pride zaradi tega v konflikt z obstoječimi družabnimi uredbami in nazori in umre kot mučenec za svoje prepričanje.

Knjiga je bila v kratkem prevedena na skoraj vse evropske jezike*) in zbudila — kakor več let poprej D. Straussovo delo »Das Leben Jesu« (1835—36) — povsod veliko pozornost. Oglasili so

*) Slovenskega prevoda navzlic obljubi neke odlične ljubljanske založbe še danes nimamo. Op. ur.

ERNEST RENAN

se številni pisatelji kakor Réville, Colani, Schérel, Coquerel, Veulott, Pressensé i. dr., ki so skušali dokazati, da nasprotujejo Renanovi nazoru krščanskemu čuvstvovanju. Zaradi tega je moral Renan julija 1863 zapustiti svojo službo. Vlada mu je ponudila nato mesto cesarskega knjižničarja. To ponudbo je Renan kot vnet republikanec odklonil in živel nekaj časa v Egiptu. Šele po padcu cesarstva (1871) se je vrnil na svoje prejšnje mesto. 1878 je postal član Francoske akademije; 1883 pa administrator Collège de France. Umrl je 2. oktobra 1892 in bil pokopan na montmartreškem pokopališču.

Razen že imenovanih knjig je spisal Renan celo vrsto znanstvenih razprav in člankov kakor tudi več leposlovnih del v prozi in poeziji. »Zgodovina nastanka krščanstva« je izšla v letih 1863 do 1883 in obsega razen »Jezusovega življenja« »Apostole« (1866), »Sv. Pavla« (1869), »Antikrista« (1871), »Evangeliste in drugo krščansko generacijo« (1877), »Krščansko cerkev« (1878), »Marka Av-

rela in konec antičnega sveta« (1882) in »Splošni indeks« (1883). To delo dopolnjujejo številne versko zgodovinske razprave kakor »Židovstvo in krščanstvo« (1883), »Islam in znanost« (1883), razni članki zbrani v »Študijah verske zgodovine« (1857) in »Novih študijah« (1884), pred vsem pa obširna »Zgodovina izraelskega ljudstva«, ki je izšla v 5 zvezkih v letih 1887—94. V to skupino spada tudi odlični ritmični prevodi odlomkov sv. pisma kakor »Knjiga Hiobe«, »Visoka pesem« i. dr.

Najvažnejša Renanova modroslovnna dela so: »Averroes in averroizem« (1852), kjer opisuje življenje in delo znamenitega arabskega modroslovca Averroesa, prav Ibn Rožda (1126—1198), »Filozofični dialogi in fragmenti« (1877), »Eseji o morali in kritiki« i. dr. V teh in nekaterih drugih spisih se bavi Renan tudi z državnimi in političnimi vprašanji.

Pomembna Renanova jezikoslovnna dela so: »Splošna zgodovina in primerjalno sistem semitskih jezikov« (1855), »O nastanku jezika« (1863) itd.

Slednjič je Renan tudi odličen dramatik. Njegove drame »Caliban, suite de la Tempête« (satira na Gambetto), »L'eau de jeunesse«, »L'abbesse de Juarre«, »Le prêtre de Nemi« i. dr. so izšle skupno 1888 pod naslovom »Drames philosophiques«.

Renan je bil univerzalen duh: modroslovec, zgodovinar, državnik (v teoriji), jezikoslovec in pesnik obenem. Bil je idealist in borec za resnico in pravico. Kot modroslovec je bil prvotno panteist, pozneje skeptik. Svoj svetovni nazor izraža v vseh delih, posebno v modroslovnih in zgodovinskih. Odlikoval se je po bistroumnosti, živahni fantaziji in kombinacijskem daru. Izvrstno je poznal književnost raznih narodov, pred vsem Orientalcev, Francozov in Nemcev. Njegov slog je blesteč, uglajen in nazoren. Tudi v znanstvenih delih se kaže njegova umetniška narava.

Pred vsem je bil — kljub nekaterim nedostatkom — kakor ustvarjen za zgodovinarja krščanstva. Že v mladosti in pozneje kot bogoslovec se je seznanil temeljito s Kristovim naukom, ki je bil zanj božje razodetje. Poznal je tudi židovstvo, islam, budizem in — kot modroslovec — razne filozofske sisteme. Izredno jezikovno znanje mu je omogočilo, da je bral v izvirnikih sv. pismo, apokrifne (psevdoevangelije), talmud, sodobne zgodovinske, bogoslovne in modro-

slovne spise in ostala za preteklost krščanstva važna dela. Tako je mogel kritično primerjati razna besedila in ustvariti jasno in harmonično sliko pravega krščanstva iz čisto si nasprotujočih virov. Slednjič je videl sam Odrašenikovo domovino, ki je ostala kljub viharnim stoletjem skoraj neizpremenjena do današnjih dni. Tu se je uživel v davno preteklost in tako je dobila zgodovina — kakor pravi sam — obliko in telo.

Krist je Renanu resnični sin božji in Odrašenik, četudi ne v smislu cerkvenih dogem. Cudeži Krista in apostolov so mu le — takrat še nepojmljivi — naravnost oz. duševni pojavi (vizije, halucinacije i. dr.), ki so jih smatrali sodobniki kot znake preroštva in božanstva ali pa pobožne legende. Krist je sin božji, ker sta božanska njegov nauk in vzgled; Odrašenik pa, ker je umrl za svoje prepričanje in pokazal tako neskončno vrednost duhovnega življenja nad telesnim. Koder je hodil, je učil dobroto in ljubezen, obsojal pa hinavščino in krivico pismoukov, katerim je bila vera le oblika, ne pa vsebina življenja. Kristova vera je vera srca. Iz nje naj izvirajo vse naše misli in dela. Edina zapoved je ljubezen. Ljubiti pa moramo vse ljudi, tudi sovražnike, ker smo vsi otroci istega Očeta. Zato je ukazal svojim apostolom in učencem naj ljubejo njega t. j. naj radi store to, kar dela on.

Ti so spolnili Gospodovo povelje ne z dogmami in obredi, temveč s poukom in vzgledom. Božja beseda je našla pot v preprosta srca zaslužjenih in zatiranih in zbudila povsod hrepenenje po duhovnih dobrinah in notranji svobodi. Ti ljudje, ki niso poznali krivice in nasilja, so vedeli, da bodo gledali Boga, če žive v ljubezni in brez greha. V njih je živelo prepričanje, da smo pred božjo sodbo vsi enaki. Kristov nauk je revolucionaren in bi spremenil obličje zemlje, če bi se ravnali vsi po njem. Mesto telesno bi živeli ljudje duhovno, mesto civilizacije bi imeli kulturo. Ostali bi preprosti, nepokvarjeni, enaki, svobodni in srečni. Ko pa je zmagal v cerkvi posvetni duh, je zmagala oblika nad vsebino, dogma nad npravnim zakonom.

To so vodilne misli, ki jih izraža Renan v »Zgodovini nastanka krščanstva«. Ker je trdil, da je krščanstvo le vera srca brez dogem, obredov in svečnikov, vera, ki obstoji zgolj v medsebojni ljubezni in ki družijo človeka neposredno z Bogom, so mu očitali, da je fantast in nasprotnik cerkve. Ta očitek je osno-

van. Kajti cerkev je občestvo ljudi dobrih in slabih, popolnih in nepopolnih. Zato ji je potrebna organizacija (hierarhija in obredi), ker bi brez nje ne mogla spolniti svojega poslanstva. Tudi apostoli so bili po Kristovi odredbi cerkveni predstojniki, ki so učili vernike in jim dajali zapovedi, ne samo bratje med brati. »Čista vera za vse človeštvo«, kakor si jo je zamislil Renan, je utopija, ki se ne more nikdar uresničiti. Po njej more živeti le idealist, ki nosi v srcu Boga, ne pa široka masa z najrazličnejšimi stremiljenji, željami in nagoni. Kljub temu je razumel Renan verske težnje svojega in našega časa mnogo bolje kot strogo dogmatični Chateaubriand (»Duh krščanstva« 1802) ali materialistični Strauss, ker je našel med obema ekstremoma srednjo pot. Zaradi svoje vzgoje je ohranil spoštovanje do religioznega čuvstvovanja. Vera v božanstvo je Renanu največji in najdražji zaklad človeštva; kajti samo v njej obstoji smisel življenja. Vedel pa je tudi, da kraljestvo božje ni od tega sveta. Zato se je boril proti vnanjim oblikam konfesij in proti težnjam, pridobiti cerkvi posvetno oblast. Tako je pomiril nasprotne duhove in pripravil pot k strpnosti in miru, četudi se je prvotno zdelo, da nasprotuje krščanstvu.

Zgodovino praprščanstva je napisalo — posebno v teku zadnjih sto let — nešteto zgodovinarjev, bogoslovcev, modro-

slovcev in pesnikov. Malokateremu pa je bil usojen tolik praktičen uspeh v vseh slojih kakor Renanu. Od novejših pisateljev se da primerjati z Renanom edino genialni Giovanni Papini (»Krist, zgodovina sinu božjega« 1925).

Pomembni za vse, posebno za državnike so Renanovi politični nazori. »Dober državljan je le, kdor dela za нравni, umski in gospodarski napredek domovine, ne kdor rabi lepe besede.« »Vzbuditi ljubezen do resnice; ničesar opustiti, da postane narod razumen; skrbeti za možato in obilno vzgojo; dopovedati ljudem, da postanejo plemeniti, če prezirajo podlost in nizkotnost; zaječiti kričaštvo, ki preplavlja deželo na vseh krajih; spoštovati verski čut, a ne spajati moralne usode ljudi s konfesionalnimi oblikami; pred vsem pa čuvati svobodo, ki je bistveni pogoj za vse dobrine — to je prava politika.« »Imeti skupno slavo v preteklosti in skupno voljo v sedanjosti; imeti za seboj velike čine in hoteti jih še izvršiti — to so pogoji, da se ustvari narod.« Ti Renanovi izreki o bistvu države in nalogah politike veljajo za vse čase in narode — tudi za nas Jugoslovane.

Ostala Renanova dela nimajo za širšo javnost večjega pomena in zanimajo le strokovnjake. Vse pa, kar je napisal, ima trajno vrednost. Kajti mnogo bolj kakor kdo drugi je veroval v kulturo duha in srca ter v napredek človeštva.

Jelovnik iz kamene dobe

V bližini Nördlingena so našli lončene črepinje iz kamene dobe, na katerih so se še prav jasno poznali sledovi neke zogljenelne snovi, nedvomno od jedi, ki se je kuhala v tisti posodi. Pri kuhanju je lonec najbrže prekipel in nekaj jedi se je prismodilo na vnanji strani. Učenjake je seveda zanimalo vprašanje, kaj se je kuhalo v tem loncu pred nekako 5000 leti. Berlinški profesor dr. Grüss, ki velja za specialista v raziskovanju fosilnih ogljikovodikov, je zogljenelne ostanke ostrgal s črepinj, jih pretvoril v primerne raztopine in raziskoval pod mikroskopom. Dognal je, da se je moral kuhati v loncu nekakšen ržen močnik in da je gorela na ognju smrekovina. Močnik je prekipel, se pocedil po loncu, kjer je deloma zgorel, deloma pa samo zogljenel, toda posamezne kožice otrobov so bile dovolj odporne, da so še v tisočletjih ohranile prvotno strukturo. Zanimivo je, da se Grüssovo dognanje popolnoma ujema s sodbo drugih učenjakov, da so se namreč praprebivalci teh krajev že v starejši neolitiki dobili bavili s poljedelstvom, da so pridelovali neke vrste rž,

iz katere so si kuhali nekakšen primitiven močnik in da je bila ta »narodna jed« tamkaj domača še leta 1100 po Kr. Kruh se je naučil pripravljati človek po vsej priliki šele proti koncu kamene dobe.

Disertori: Kakteja

Človek spreminja zemljo

Sledovi, ki so jih ostavila nekdanja človeška pokolenja iz prazgodovinske dobe, so neznatni. Nekoliko revnih ostankov se je ohranilo za njimi, površino zemlje so komaj malo zarezali — obraza našega planeta pa niso spremenili. Toda človeštvo je raslo in se razširjalo preko čedalje večjih delov zemlje. Da je moglo živeti, je pričelo zemljo obdelovati. S tem se je pričelo spreminjanje zemeljskega obličja po človekovi volji. V prvotnih naravnih pokrajinah so se pojavila polja in travniki v čedalje večjem obsegu.

Moderna kulturna geografija je dognala, da se človekov vpliv na prvotno zemeljsko obličje ne kaže nikjer tako izrazito kakor v ogromni preprogi travnikov, ki pokriva danes velike dele naše premičnice, zlasti pa doline rek. O nastanku dolinskih travnikov so se znanstveniki dolgo prepirali, danes pa zmaguje teorija, ki pravi, da travniki niso prvotna naravna pokrajina, temveč da jih je ustvarilo človekovo delo. V rečnih dolinah je tvorilo rastlinstvo nekoč bičevje, resje, vrbičevje itd. in šele redno delovanje kose je končno izbralo rastline, ki jih sedaj poznamo na dvakrat letno pokošenih travnikih. Za to teorijo govori med drugim dejstvo, da ni v velikanskih predelih Finske in Sibirije, ki jih človek ne obdeluje, nobenih travnikov, dasi bi bili klimatski pogoji zanje ugodni.

Travniki so brez dvoma velik človekov uspeh v njegovem boju za preobrazbo zemlje. Toda število porazov, ki jih je doživel v tem področju, ni majhno. Čestokrat so se končali poskusi, da bi naselili nove živalske in rastlinske vrste v ozemlje, kjer jih prej ni bilo, z neuspehom. Prečesto so postale »koristne«
rastline in živali v novih življenjskih pogojih nevarni sovražniki poljedelstva, ki se jih je mogel ubraniti le s težavo ali pa sploh ne. Narava se maščuje nad človekom za njegovo poseganje v njene zakone. To maščevanje se kaže v strašni obliki zlasti glede iztrebljanja gozdov v velikih ozemljih, na Grškem, v Italiji, v Španiji, da navedemo samo nekatere najvažnejše primere. V obeh starih evropskih kulturnih deželah, Grčiji in Italiji, so segali gozdovi nekoč globoko in ravnine. Ljudje niso vedeli, da so ti gozdovi skriti ču-

vaji njihove blaginje in kulture: s svojimi koreninami so hranili rodovitno prst v gorovju, s svojo vlago so napajali studence in omogočali umetno namakanje polj. A ko so ljudje začeli izsekavati te gozdove, ker so potrebovali lesa za svoje hiše in ladje, so izginjala tla nad skalovjem, studenci so posahnil, polja in travniki so se izsušili. Še danes so vidne posledice roparskega gospodarjenja z gozdovi pred tisočletji: veliki deli Grčije so opustošeni in kjer so v starem veku živeli bogato življenje lahko milijoni ljudi, životari danes nekoliko tisočev revežev. Isto je s Sicilijo: nekoč je bila žitnica starega sveta, danes je zaradi opustošenja nekdanjih gozdov večinoma puščava. Neki strokovnjak za te stvari, prof. Albert iz Eberswaldeja, dokazuje v enem svojih zadnjih spisov, da so uničujoče povodnji na Kitajskem in v Indiji samo posledica iztrebitve tako zvanih monsunskih gozdov v ozemlju veletokov. Ti gozdovi so nekoč kakor goba srkali vso preobilno vlago in uravnavali vodno gospodarstvo rek — danes so večinoma izginili in nič več ne zadržuje besnečih vodnih sil.

Človek ne spreminja obraza zemlje samo neposredno, temveč tudi posredno in to mogoče v še večji meri. Zanimiv primer za to nam je ogljikov dvokis v zemeljskem ozračju in njegov vpliv na podnebje.

Ogljikov dvokis, tisti plin, ki daje z vodo ogljikovo kislino, je naravnost neznamenit sestavni del ozračja, saj ga 10.000 litrov zraka vsebuje komaj 3 litre. A vendar je njegov učinek tako velik, da bi se povprečna temperatura zemlje znižala za celih 21 stopinj, če bi mahoma izginil — to se pravi, vse življenje bi na zemlji izumrlo. Po drugi strani bi malenkostna porast te količine znatno dvignila temperaturo: zemlja bi dobila toplejše podnebje nego ga ima danes. In sedaj so znanstveniki ugotovili, da količina te važne zračne primešči polagoma, a vendar vztrajno narašča!

Zakaj? Ena najbolj razširjenih teorij trdi, da je človek vzrok tega porasta. Človek pokuri namreč povprečno 2000 milijonov ton premoga na leto, da o porabi bencina in petroleja v kurilne svrhe niti ne govorimo. Pri tem nastaja ogljikov dvokis in s tem razlaga ta teo-

rija naraščanje količine ogljikovega dvokisa v ozračju. Seveda imajo tukaj tudi vulkanski izbruhu svojo važno vlogo, a vendar je količina dvokisa, ki jo proizvaja človek s kurilnimi procesi, prav znatna. Če omenjena teorija drži, tedaj bo postalo podnebje zemlje v naslednjih stoletjih polagoma toplejše, in to bo imelo neizmeren vpliv na vse zemeljsko življenje. Jules Verne predlaga

v eni svojih knjig, naj bi zgradili ogromen top, da bi s svojim povratnim sunkom pri strelu premaknil zemeljsko os in dal naši premičnici toplejše podnebje. Morda nam takšnih drastičnih ukrepov sploh ni treba — morda zadostuje res samo produkcija dvokisa v naših pečeh in tovarnah, da vrne naši zemlji večno pomlad...

Morska paša

Mnoge vrste večjih morskih živali se hranijo od planktona, od tistih majcenih zastopnikov živalskega in rastlinskega sveta, ki jih je cela množica v vsaki čaši morske vode. Plankton je neposredno ali vsaj posredno hrana prav vseh prebivalcev morja, neizčrpna paša, brez katere bi bili mrtvi vsi oceani. Ima pa plankton čisto določen čas prospanja in počitka. V prvih pomladnih dneh začne morska paša bujno zeleneti in skoraj na to se začne silno množiti pritlikavi živalski svet planktona, ki je neposredni užitek tega zelenja. Razsežnost in gostota planktona je ta čas največja. Maja in junija pa že mine doba cvetenja in plankton, ki je doslej nalik gosti zeleni megli prežemal vodovje, se začne vse bolj redčiti. Na jesen za nekaj časa iznova oživi, potlej pa se počasi umiri in pripravi na zimski počitek, ki traja spet do druge pomladi. Življenjski cikel planktona je torej skoraj popolnoma enak kakor pri rastlinstvu na kopnem — in vendar ni tako preprosto razumeti zakaj.

Če travniki ozelene spomladi, ko sonce odgrne z njih snežno odejo, če potlej v sončnem žaru pasjih dni ovesnejo in se posuše ter si potem iznova opomorejo na jesen, se nam vidijo vzroki in posledice čisto naravne. Planktonu pa se ni treba boriti niti z mrazom ali vročino niti s sušo in zato si je na prvi mah težko razlagati, zakaj tudi na njega razvoj vplivajo letni časi z enako diktatorično silo kakor na vsa druga živa bitja. Šele v novejšem času se je do neke mere posrečilo razrešiti to uganko. Posebno lepo nam je raztolmačil življenje planktona norveški profesor dr. Bjerkens iz Osla, ki je skupaj s svojim učencem, polarnim raziskovalcem

Sverdrupom postavil teorijo o tako zvanih navpičnih morskih tokovih, ki odločilno vplivajo na življenje planktona.)

Osnovni člen v družini planktona so tako zvane kremenčeve alge, drobni rastlinski organizmi, ki predstavljajo najprvotnejšo hrano morja. Po življenjskih pogojih letih se mora razviti tudi življenjski cikel planktona, ki ga bomo tedaj najbolj spoznali, če se poglabimo v življenje kremenčevih alg. Ker spadajo kremenčeve alge med zelene rastline, ne morejo živeti brez sončnih žarkov in so zaradi tega navezane zgolj na vrhnje vodne plasti, ki jih še dovolj močno preseva svetloba. Prav tako pa je njih uspevanje odvisno od rudninskih raztopin v morski vodi. Vse rastlinstvo nujno potrebuje pred vsem dušika in fosforja, ki sta, kakor znano, glavni sestavnini vseh gnojil. V morsko vodo prideta ti dve prvini po večnem krogotoku življenja zaradi razpadanja poginulih živalskih beljakovin in kosti. Ogljik črpajo kremenčeve alge iz ogljikove kisline, ki jo izdihavajo morske živali. Toda, dočim se ogljikova kislina v vodi raztopi, tako da je je povsod enako, padajo živalske razkrojine na dno, tako da jih je v privrhnih plasteh prav malo.

Raziskavanje morske vode na obalah Evrope pa v Atlantskem in Tihem oceanu je pokazalo, da je množina fosfatov in dušikovih spojin v morju na posameznih mestih zelo različna, da pa jih je na splošno v večjih globinah več nego pri vrhu. Redišča za rastline so boljša v globinah, torej prav tam, kjer rastline zaradi pomanjkanja svetlobe ne morejo živeti. Toda tudi privrhnna voda vsebuje dovolj redilnih snovi za rastlinstvo in sicer zla-

sti obilno spomladi iz naslednjega vzroka:

Ko se pomakne spomladi sonce višje na nebo, se redilne snovi zaradi pospešenega razmnoževanja planktonskih rastlin prav kmalu porabijo in tako se avtomatično zaključi prvi del življenjskega ciklusa planktona. Planktonske živalice bolj in bolj propadajo. Hrana je izčrpana, od samega sonca in ogljikove kisline pa kremenčeve alge ne morejo živeti. Izčrpane gornje vodne plasti se morajo torej na vsak način zamenjati z bogatimi globočinskimi plastmi, ker bi moral sicer plankton prav kmalu ves poginiti. Ta zamenjava je pa zelo težavna.

Vrhne vodne plasti so poleti tople in torej tudi lažje od spodnjih, ki jih sonce ne more pregrejeti. Med skladoma tople in mrzle vode je pa neka vmesna plast, ki preprečuje izmenjavanje. Denimo, da se hoče neki gmotni delec iz spodnjih plasti dvigniti na površje. Nekaj časa bo res plaval kvišku, ko pride v nekoliko toplejšo, lažjo vodo pa ne more več naprej, ker je njega vzgon tukaj že manjši. Prav tako se zgodi z gmotnim delcem, ki bi se skušal pogrezniti v globino. Ko pride v mrzlejšo, težje plast vode, postane njega vzgon večji in ga dvigne nazaj v gornje plasti. Tako delci nenehoma nihajo gori in doli, ne da bi mogli kateri prodreti mejno plast. Pa tudi izmenjavanje kinetične energije in raztopin je preko mejne plasti prav malenkostno. Zaradi te plasti, ki je kakor neprodirna stena vrinjena med vodne sklade, ostane morska paša nepognojena in le klaverno redi svoje prebivalce.

Jeseni pa se vrhnje vodne plasti ohladi in počasi se temperatura izenači prav do dna. Zdaj ni nikjer več vmesne plasti, pač pa jesenski viharji pripomorejo, da se voda še bolj temeljito premeša. Hranilne snovi pridejo spet na vrh in morska paša iznova ozeleni v žarkih jesenskega sonca. Toda le za kratek čas. Pozno v jeseni, ko začne pešati sončna moč, jame plankton počasi odmirati k zimskemu počitku, da se drugo pomlad v dobro »pognojena« vodi ponovno zbudi v novo, bujno življenje.

Opisani življenjski cikel se povsod ponavlja, je pa podvržen tudi nekaterim krajevnim vplivom. Zgodi se, da vmesna plast tudi poleti prodre in potem seveda plankton tudi takrat

bujno uspeva. Prodore povzročajo globočinski morski tokovi zlasti na obalah. Tam se plankton posebno bujno razvija. Močni vetrovi s kopna odrinejo vrhne vodne plasti daleč proč od obale, tako da se dvignejo na njih mesto globočinske plasti z obilico redilnih snovi, od katerih se plankton mahoma razbohoti. Če potem veter spet odjenja, se na obalah prav kmalu opazi propadanje. Življenje planktona je torej odvisno razen od letnih časov tudi še od morskih tokov in od vremena.

Poslednji v dolgi verigi živih bitij, ki posredno živi od planktona, je človek. Kamor занesejo vetrovi in morski tokovi plankton, tjakaj se selijo tudi ribe, tako da je ribolov in ribji trg neposredno prizadet od usode planktona. Lepo, mirno poletje lahko postane usodno za ribolov, ugoden veter s kopnega pa privabi ribe na obalo. Obale z močnimi globočinskimi tokovi so najboljša lovišča. Zaradi tega je najobilnejši ribolov zmerom v severnejših morjih, kjer med vodnimi plastmi ni tako velikih temperaturnih razlik in so boljše ustvarjeni pogoji za uspevanje planktonskih rastlin.

Počasi bo znanost o morju tako napredovala, da bo človek umel življenje v morju prav tako uravnati po svoji volji kakor zdaj uravnava življenje rastlinstva in živalstva na kopnem. Že zdaj se snujejo načrti za umetno gnojenje morja in nekoč, v daljni bodočnosti se bo morje tudi oralo, da bodo premešane vodne plasti zmerom dovolj izdatna paša za višje morske živali, ki jih človek potrebuje. Obdelovanje morja ni zgolj vprašanje teoretične možnosti, marveč bi bilo tudi gospodarsko zelo velikega pomena.

Umetna trava

V New Yorku so za poskušnjo uredili večjo umetno zeleno gredico, rušo z umetno travo, ki ne potrebuje prav nobenega oskrbovanja. Treba je ni niti zalivati, niti kositi, pa je tudi v največji suši zmerom lepo zelena. Prirodni ruši je baže na las podobna, za oko pa je nekaj še bolj prijetne barve kakor prava. Umetna ruša se izdeluje iz mešanice asfalta, škričevca in toplotniške žilindre.

Potovanje v preteklost

Pred milijoni let so se razprostirali na zapadu Severne Amerike gozdovi, ki so jim današnji prav malo podobni. Tista drevesa so že zdavnaj izginila, toda listje je ostalo na mestu, kamor se je vsipalo. Ti fosilni listi so se ohranili v zemeljskih odložninah in so okameneli. Tudi ti se močno razlikujejo od listja dreves, ki dandanašnji rasto v Kaliforniji, Oregonu in Washingtonu. Bilo je večje in debelejše od listja »modernih«

Dr. Ralph W. Chaney z univerze Kalifornija in dr. Erling Dorf z univerze Princeton sta napravila potovanje v davnino na ta način, da sta pregledala moderne gozdove angleške Gujane, Venezuele, Paname, Costa Rica in Guatemale, iskajoč šumo, ki bi bila kar najbolj slična starim gozdovom.

Prva raziskovanja sta pričela v gozdovih britske Zpadne Indije, ali kakor so bili tod gozdovi pestri, vendar nista nikjer našla sličnosti s predzgo-

Svojevrsno drevo v nekem južnoamerškem gozdu

dreves, bolj spominjajoče na vegetacijo tropskih pasov.

Na ta način se je paleobotanikom, to je znanstvenikom, ki raziskujejo okamenelo rastlinstvo, zastavil problem, najti še katerega današnjih gozdov, čigar drevje ima enako listje kakor je poganjalo na drevju pradobe. Taka drevesa morajo nedvomno rasti v sličnih prilikah, kakor so vladale, preden je staro drevje okamenelo. S takim odkritjem se nam razgrne važna stran v zgodovinski knjigi naše zemlje, razkrije se nam dokaj točna slika zapadne Amerike iz dobe, ko jo še ni gledalo človeško oko.

dovinskim rastlinstvom zapada Severne Amerike. Vzrok je nedvomno ta, da je tamkajšnje podnebje dosti bolj tropskega značaja, kakor je vobče kdaj moglo biti v Kaliforniji ali Oregonu.

Za nadaljno raziskovanje se je ekspedicijska ameriških paleobotanikov posluževala letal, iz katerih je dokaj hitreje pregledala Južno Ameriko. Zdelo se jim je vredno pristati le v Maracajbu, prestolnici Venezuele, odkoder so organizirali več krajših potovanj s čolni ali po železnici v predgorje Andov. Prodiranje je bilo mestoma zelo naporno, toda slednjič je odprava le prispela v mesto Merida. Avtomobilska cesta

teče po izredno lepi pokrajini z bogatimi nasadi banan in sladkornega trsa. V višjih legah uspeva tudi tu samo še žito in sočivje. Še višje pa sejejo pšenico Indijanci. Nad strmimi skalnatimi pobočji bi marsikak civiliziran farmar obupal. To hribovsko ljudstvo se pa ničesar ne ustraši in obdeluje zemljo s primitivnim poljskim orodjem in v tako težkih okoliščinah, da je kar čudno, da kaj iztisnejo iz nje.

V teh višinskih krajih ni niti sledu več .o kaki tropski toploti. Domačini nosijo težke »panchose« in celo v Me-

koč rasti podoben gozd z enakimi klimatskimi potrebami tudi v Oregonu.

Toda ne samo drevesa, tudi živali Srednje in Južne Amerike so do neke mere podobne tistim, ki so nekoč živele v zmernih pasovih. Tapir in lenivec, ki živita zdaj le še v nekaterih gozdovih blizu ravnika, sta bila poprej domača tudi na zapadu Severne Amerike, kakor pričajo okostnjaki, ki so se našli visoko na severu. Pogosti ostanki plazilcev, dinozavrijev v severni Kanadi in Mongoliji potrjujejo, da so tudi ali-gatorji in velike kuščarice bile v pra-

Značilen panamski gozd

ridi, ki leži dokaj nižje, so ponoči neobhodno potrebne volnene odeje. Velika snežišča, pokrivajoča vrhove okolišnih gora, tako močno hlade ozračje, da večkrat trpiš mraz nego tropsko vročino, dasi leži dežela zelo blizu ravnika.

Razumljivo je, da se mora tudi rastlinstvo okrog Meride precej razlikovati od rastlinstva v tropskih nižinah. Sicer rastejo tu še figova drevesa in palmovci, toda že zelo pomešani z drevjem zmernih pasov. Če primerjamo drevje teh gozdov s fosilnim listjem, se pa že pokaže precejšnja sličnost. Dve tretjini fosilnih vrst sta podobni gozdnemu rastlinstvu Venezuele, iz česar se lahko sklepa, da je moral ne-

davnih časih dosti močnejše razširjene po svetu kakor dandanašnji.

Kakor rečeno, se je odprava posluževala letal, kjer se je le dalo. Seveda pa samo opazovanja iz zraka ne zadoščajo. Zato so člani vsak navidez količ-kaj zanimiv kraj potlej še podrobneje preiskali. Vsak listič redkih dreves je bilo treba pregledati glede na njega razvoj in ga smotrno uvrstiti glede na okolico. Kače, navidez nedolžne, v resnici pa zelo strupene, krčki divjih golobov, procesije mravelj in prebivalci pragozdov, vse je mimo glavnega opravka zanimalo in mudilo obiskovalce s severa.

Visoko hrastje po gorovju Osrednje Amerike, lovor in figova drevesa tvorijo tisto sliko preteklosti, ki se je n. pr. v Costa Rici ohranila prav do današnjih časov. Prav tako je bilo nemara v Kaliforniji in Oregonu pred milijoni let, ko so še topli morski tokovi strujili ob severnih obalah Pacifika.

Če na podlagi iskanja rastlinstva, ki je pred milijoni let uspevalo v čisto drugih zemeljskih pasovih, rekonstruiramo zgodovino naše zemlje, potlej se nam kar samo vsili vprašanje po vzrokih tako velikanskih sprememb. Vzroki bi utegnili biti: močnejše žarenje sonca, premikanje kontinentov, zaradi katerih so se preložili morski in zračni tokovi itd. Ali vse to so domneve, ki se morajo šele utemeljiti. Dejstvo je le, da so spremembe bile. To nesporno dokazuje preseljevanje rastlinstva in živalstva proti jugu, v zemeljske pasove, kjer še vlada podnebje nekdanje topline in vlage.

Tudi ljudje, ki prebivajo po gorovju in visokih planotah Osrednje Amerike, so zgovorna priča tega velikega preseljevanja proti jugu. Potomci plemena Maya v Guatemali, indijanska plemena, ki so vladala v deželi vse do prihoda španskih osvajalcev, so presenetljivo slična domačinom Severne Amerike in severne Azije. In čeprav je njihova hrana različna n. pr. od prehranjevalnega načina Mongolov puščave Gobi, pa jih vendar veže nešteto sorodnih življenjskih pojavov. Po načinu življenja se mora sklepati ali na skupni izvor teh plemen ali vsaj na medsebojno občevaranje.

Dolga veriga delujočih ognjenikov se vleče od Mehike preko Osrednje Amerike do Andov Južne Amerike in tudi ta veriga nam razkriva mnoge podrobnosti zgodovinske podobe naše zemlje. Za časa letošnjega bljuvanja južno-ameriških ognjenikov so se usedle na zemljo velikanske množine pepela, ki so pokrile tisoče kvadratnih milj z debelo sivo plastjo. In slične močne vulkanske erupcije so bile zadnja leta po vsem svetu in so pokopale pod pepelom nešteta mesta, vasi in gozdove. Debele plasti vulkaničnih usedlin, ki so že okamenele, se najdejo povsod po Kaliforniji, v Sierrri Nevadi in po oregonskih kaskadah. Te plasti so nema priča ognjeniškega delovanja v davno preteklih dobah. Pred milijoni let so izginile pod pepelom razsežne pokrajine in pod njimi je leglo rastlinstvo, ki se je na ta način okamenelo ohranilo do današnjih dni in na podlagi katerega si zdaj poskušamo obnoviti sliko takratne dobe.

Na zapadu Severne Amerike je delovanje ognjenikov že zavičaj pojenja. Podnebne prilike so se med tem predrugačile in mnoge nekoč domače rastline so izumrle v teh krajih. Ista usoda je doletela seveda tudi živalstvo, ki si ga lahko rekonstruiramo samo na podlagi najdenih okamenelih okostij. Na jugu pa so ostali ognjeniki aktivni prav do današnjih dni in vroče vlažno podnebje je še zdaj ugodno eksistenci mnogih vrst živali in rastlin, ki so v severnejših krajih že zdavnaj izumrle. Ti kraji so podoba nekdanje Severne Amerike.

Ukljeva

Crnogorci ji pravijo tudi sàraga, učenjaki pa Alburnus scoranza. Poglej v Brockhausu pod Ukljeva, pa te pošlje pod Scoranze. Tu pa citaj: »sardelam slične ribice, lastne Skadrskemu jezeru in vanje padajočim črnogorskim rekam. Pod zimo se jatoma umaknejo v severno-zapadni ogel Skadrskega jezera, koder jih Crnogorci dva tri tedne uspešno love in na leto zaslužijo nad 50.000 goldinarjev, ker se ribe posušene prodajajo v Italijo in na vzhod.« Ukljevo sem že ponovno srečal v Pavičevićevih »Crnogorcih«, nazadnje v njegovi 8. knjigi, ki je morda najboljša od vseh 10. zbirki istega naslova. Pod napisom Nešo pekar se nam prikazuje odličen obrtnik iz Podgorice. Ko se je pred Balkansko vojno kralj Nikola sestal s tem imovitim posestnikom in je zvedel vse o njem, se je tolikanj ogrel zanj,

da mu je rekel: »Ti si, Nešo, sokoje moj, pravi pravcati potomak slavnoga bana Milonića (njegovo snaho je vladika Rade tako živo in plastično naslikal v »Gorskem vijencu«), od danes više njesi pekar, no moj barjaktar.« Novi praporščak si je našel grb na kapico, pustil delo ter se posvetil čisto gospodovanju in modrovanju. Zato je po malem prišel na prosjaško palico. Podgoriške sosedse kramljajo o njegovem siromaštvu in ena reče: »Otkad postade Crnogorština, nema ni ukljeve.« D.

Ronald Ross

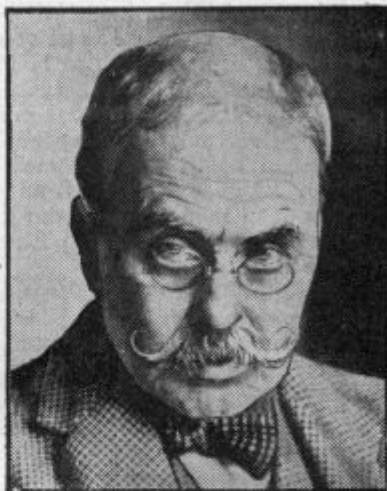
V Londonu je umrl po daljši bolezni, star 75 let, sir Ronald Ross, ki je 1902 prejel Nobelovo nagrado za medicino.

V Kalkuti je izšel spomladi 1898 v nekem listu oglas naslednje vsebine: »Evropski zdravnik išče proti plačilu osebe, ki bi se dale pičiti od moskitov.« Človek, ki je oddal ta čudni oglas, je bil angleški vojaški zdravnik Ronald Ross, ki si je zastavil za življenjsko nalogo, da najde povzročitelja malarije in je v tem raziskovanju prispel končno do moskitov.

Kakor mnogi muzikalni ljudje je bil postal zdravnik; kadar mu je čas dopuščal, je pisal romane in pesmi, nazadnje pa je odkril, da je medicina tudi zanimivo področje in da je videti pod mikroskopom čudovite stvari. Takrat je plaval duh Ludwiga Kocha nad vsemi laboratoriji in študijskimi sobami, Laveran, neki francoski vojaški zdravnik, pa je bil odkril v krvi malarikov svojevrstne polmesce, ki jih je označil za klice malarije. Ni znano, koliko Indom je Ross, ki je tedaj deloval v Burmi, prebodel prste, da bi jim v krvi preiskoval Laveranove polmesce; vsekakor teh ni našel in rezultat je bilo nekoliko razprav, v katerih je Laveranovo odkritje označeval za zmoto. To je bil začetek Rossovih velikih raziskovanj o malariji.

Kmalu potem je odšel v London, kjer se je seznanil z nekim Patrickom Mansonom, ki je bil isto tako velik original in si je bil vtepel v glavo, da so moskiti v neki usodni zvezi z malarijo. Manson mu je pokazal nazorno, da Laveranovi polmesci v krvi malarnikov vendarle obstojajo in je šlo samo še za vprašanje, kako prehajajo od človeka na človeka in kakšno vlogo imajo pri tem moskiti. Manson je slutil že prave zveze, a kot teoretik je mislil, da pikajo moskiti obolevle ljudi, pri čemer dobe klice malarije v telo. To ali kaj drugega jih umori, padejo v vodo in ljudje se potem inficirajo z okuženo vodo. To Mansonovo teorijo je hotel preizkusiti sedaj Ross, ko se je ponovno vrnil v Indijo.

Ostavil nam je svojo biografijo, v kateri je natančno opisal to svoje nadaljnje raziskovalno delo. Sedel je v majhni indski garniziji in vse se je rogalo njegovemu »smešnemu« boju z moskiti in malarijo. Toda Ross je bil neskončno potrpežljiv in njegova velika domišljija mu je nadomestovala, kar mu je manj-

RONALD ROSS

kalo znanstvene jasnosti. Neutrudno je lovil komarje, jih spuščal pod mreže malarčnih Indov, kjer so se napili krvi, nato jih je spet lovil in jim seciral želodce, da bi našel v njih mikrobo malarije. Rešitve zastavljene uganke ni našel.

Tako so prešli meseci in leta, vse mogoče vrste komarjev je bil že preiskal — brez uspeha. Nekega dne je v enem treh novih moskitov odkril nekaj čisto novega, kar ni spadalo v okvir njegovih dotedanjih raziskovanj. Med vrsto stanic iz njegove želodčne sluznice je zagledal dve komaj še vidni črni kroglici. Najprvo ni tem pripisoval nobenega pomena. A ko je drugega dne seciral predzadnjega moskita in našel v njegovih želodčnih stanicah spet iste kroglice, samo še izrazitejše in bolj podobne krogom s temnimi točkami, je postal pozoren. Ali so to zajedalci malarije, ki so se bili razvili v moskitovem želodcu, potem ko se je živalca pred štirimi dnevi napila malarčne krvi? Zadnji izmed treh moskitov bi moral rešiti to uganke, kajti če je domneva pravilna, tedaj bo naslednjega dne v njegovem želodcu še več teh zajedalcev in še bolj razvitih. In domneva se je izkazala pravilno! Krožnih stanic je bilo še več in črnih pik tudi.

Seveda bi to lahko bili kakšni drugi parasiti in ne baš parasiti malarije, toda Ross je bil tako prepričan o pravilnosti svoje domneve, da je v noči tega zgodovinskega dne — kakor piše v avto-

biografiji — spesnil celo pesem, v kateri je ves vzhičen nad seboj proslavljal svoje odkritje. V teh dneh, ko je bil že tik ob cilju, pa se je zgodilo, da so ga nenadoma premestili v drug kraj, 'jer ni bilo niti moskitov niti malarije. Zaman se je upiral in prosil, moral je proč in šele po neštetih intervencijah in naporih se mu je posrečilo dobiti novo premeščenje v Kalkuto, kjer je z zgoraj navedenim oglasom dobil Inda, nad katerim je nadaljeval svoje poskuse. A ti poskusi niso dali nobenega rezultata.

Ta rezultat je prišel kmalu potem, ko si je domislil, da bi svoje poskuse namestu z malaričnimi ljudmi vršil z malaričnimi pticami, o katerih je bilo znano, da imajo svojo posebno malarijo. Tako

je zaprl tri bolne škrljance v kletko in spustil moskite k njim. In res je našel pod drobnogledom v njih želočeni steni črne pike, ki so rasle od dne do dne po velikosti in številu. V nekaterih teh moskitov so nastale prave vreče črnih pik in nekega dne je opazil, kako se je takšna vreča razpočila. Iz nje so se usuli tisoči in tisoči tenkih nitk, ki so se napotile k žlezam za slino v moskitih. Tam so se zbrale v ogromni, gosti množini. Kakor blisk je tedaj prešinilo Rossove možgane: malarija se ne prenaša s pitjem okužene vode, kakor je bil mislil dotlej, temveč s pikom komarjev, ki jo nosijo v sebi! In napočila je nova doba v boju zoper strašno bolezen, ki zahteva tisoče in stotisoče žrtev.

Maksim Gorki

(Ob štiridesetletnici njegovega pisateljskega delovanja)

Konec septembra je prešlo 40 let, odkar se je pričel Maksim Gorki udejstvovati na literarnem polju. Za to priložnost je ruska vlada poleg drugih proslav pripravila novo celotno izdajo njegovih del, kakor tudi posebne izdaje glavnih del, neko vseučilišče je dobilo njegovo ime, cela vrsta stipendij je bila ustanovljena njemu v čast, izšle so znamke z njegovo podobo itd. Čaščenja, h kateremu spada tudi izvajanje njegove najnovejše drame »Jegor Buličev« in drugih njegovih odrskih del, je bilo torej veliko in malokateri pisatelj in pesnik ga je učakal toliko še za svojega življenja. Prav za prav je to malo čudno za državo, ki si je zapisala kolektivnostni princip na svojo zastavo in zanika individualizem, toda zdi se, da je postala individualnost tam v zadnjih časih spet nekam moderna, čeprav tiči v tem velik paradoks. A vse to seveda ne pojasnjuje popolnoma velikega čaščenja, ki ga je v deželi sovjetov deležna osebnost Gorkega.

Gorki si je gotovo priboril svoje mesto v svetovni literaturi. Izven Rusije veljajo njegovi »bosjakie«, njegovi filozofirajoči potepuhi, naravnost za tipične predstavnike ruskega človeka. V očeh Evrope je nadaljeval veliko izročilo svojih prednikov, predvsem Dostojevskega in Tolstega, njegova dela je čitala Evropa z isto vnemo, njegova drama »Na dne« je šla nešteto krat preko največjih odrov evropskih središč, Gorkega so vzporejali z največjimi sodobnimi avtorji. Toda njegovi junaki so bili zmerom več ali manj konstruirani in brezkrvni, njih notranja tragika prisiljena, vse prej nego revolucionarna. Gorki je bil, kakor večina ruskih intelektualcev, sicer v tesnih zvezah s poklicnimi revolucionarji in tudi z Ljeningom, svoje delo je

MAKSIM GORKI

posvetiti hote dviganju mase, kar ni bilo vedno v prid njegovi umetniški vrednosti, del svojih velikih dohodkov je dajal na razpolago revolucionarnemu gibanju, a vse to je bilo bolj v skladu s tedanjo modo in z zahtevo njegovega občinstva. Nase ni pozabil nikoli, svoje delo je znal dobro spravljati v denar in član komunistične

stranke je postal v previdni preračunljivo-sti šele v zadnjih letih — prej se mu je videlo preveč tvegano.

Njegovo ustvarjanje zaključuje dobo velike ruske predvojne literature in odvarja novo dobo. Na mlado pokolenje je imel velik vpliv, kar priznavajo mnogi, ki so si med tem ustvarili že veliko ime. Vendar so ga najboljši med njimi, kakor Šolohov, Leonov in celo Gladkov, preskočili in bolj nadaljujejo tradicijo resničnih klasikov Dostojevskega, Tolstega in Čehova. On sam ni napredoval in zadnja njegova dela so napisana v isti njegovi predvojni maniri, ki učinkuje danes že nekaj zaprašeno.

V prvih letih po boljševiški revoluciji je deloval Gorki »grenki« ali po pravem imenu Aleksej Peškov kot izdajatelj lista »Novaja Žizn« (Novo življenje) in kot Ljeningov svetovalec. Njegovemu vplivu je uspelo, da je rešil mnoge nenadomestljive kulturne vrednote pred uničujočim valovjem revolucije, neštetim umetnikom in učenjakom je rešil življenje in dal je veliko pobude za kulturno delo, ki ga izvršuje dežela sovjetov. 1921 se je podal zagrenjen v inozemstvo na svoje razkošno posestvo v Sorrentu,* a ko se je 1929 vrnil v Mosko, so mu priredili veličasten sprejem. Od tedaj se vrača vsako leto v zimskem času v Italijo in si je izposloval vlogo, ki je zelo svojevrstna. Državna založba mu je priznala milijonski honorar za skupno izdajo njegovih del in pogodil se je, da mu ga mora plačevati v dnevnih obrokih v inozemstvo. V Moskvi so mu ob reki Moskvi dali na razpolago kneževski dvor z ogromnim parkom, služabniki in avtomobili, sredi mesta si je dal izprazniti razkošno vilo, ki jo je bil pred vojno bahav moskovski veletrgovec zgradil za eno svojih prijateljev. Za to pa se je priznal pred vsem svetom za sovjetsko diktaturo in dela zanjo s svojim imenom propagando med radikalno inteligenco ostalega sveta. Njegovi polemični spisi, proglašal in pamfleti ga kažejo povsem v tej novi vlogi, v nekritičnem občudovanju sovjetskih močnikov, ki se jim je postavil v službo.

V deželi sami uživa pravo oboževanje in nobena kulturna akcija večjega stila se ne počne, ne da bi ji bil on vsaj častni predsednik. Celi vrsti časopisov je glavni urednik samo zavoljo reklame, v novo združenih zvezah pisateljev je častni predsednik, 1. maja se kaže ob Ljeningovem mavzoleju ljudem v krogu sovjetskih močnikov in baje sega njegov vpliv do Stalina. Noben umetnik, ki hoče nekaj doseči, ne more preko njega in hudoobni jeziki ga imenujejo Rasputina rdečega Kremlja. Seveda je tudi vrhovni sodnik v zadevah umetnosti in umetnikov in izreka tu svoje sodbne in določa usode z diktatorsko polnomočjo, ki je v čudnem nasprotju s socialno vsebino njegovih del. Seveda naredi v tej vlogi tu-

di mnogo dobrega. Tako je lansko leto sklenjena obnova Moskvi in Ljeningrada, ki je obe mesti končno rešila zanemarjene vnanjosti, baje njegovo delo. Bil je prvi, ki je zlomil naziranje, da je vse dobro, kar napiše kakšen literarni polanalfabet, samo da je čisto proletarskega pokolenja, in prvi je bil, ki se je upal priporočiti mladim pisateljem, naj se najprvo uče in šele potem dajo tiskati.

Gorki je star sedaj 63 let in ker bržkone sam čuti, da je njegova literarna stvarilna sila izčrpana, se poskuša s politično kulturno propagando. A tudi tu je šel čas že preko njega. Tujina ga v tem pogledu ne more jemati resno, pač pa bo seveda marsikaj oprostila pisatelju mnogih resnično močnih del.

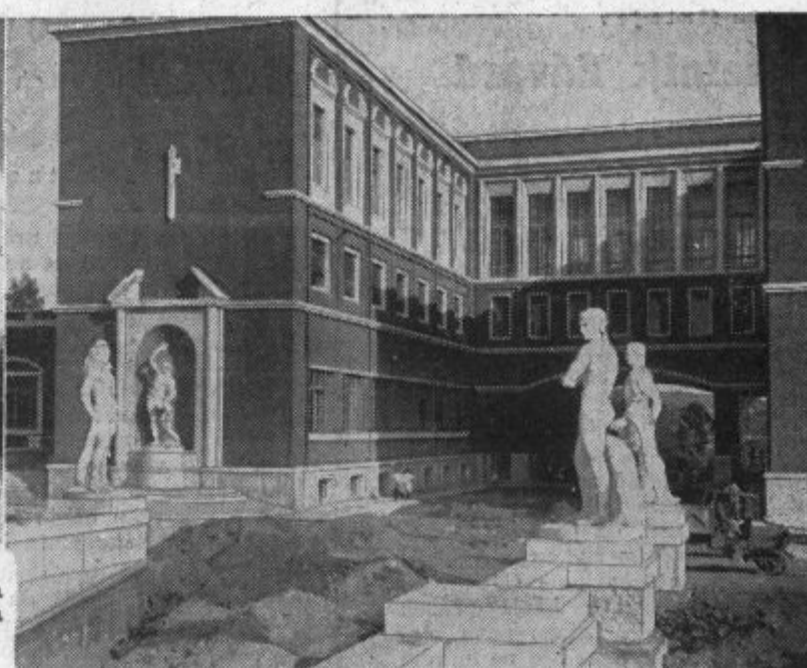

EMILE ZOLA, veliki francoski pisatelj, čigar trideseto obletnico smrti (28. sept.) je praznoval ves kulturni svet. Naš obzornik je ponovno poročal o delu iz življenja ustvaritelja naturalističnega romana

Impregniрана tkanina

Tkanine n. pr. za dežne plašče so se doslej večinoma impregnirale že izgotovljene ali pa so se se že poprej prapojile z impregnacijsko snovjo posamezne niti. Boljših uspehov pa si obeta industrija nepremočljivega blaga in slične robe od novega postopka, po katerem se impregnirajo posamezna vlakna, še preden se sredejo v niti. Na ta način se zlasti kavčuk nedrno boljše vleže v strovino kakor pri naknadnem impregniranju. Poprej impregni-rana vlakna se dajo prestiti v izredno močne in trpežne niti, ki se prav tako lahko tkejo kakor navadno blago, tkanina pa je močnejša in trajnejša.

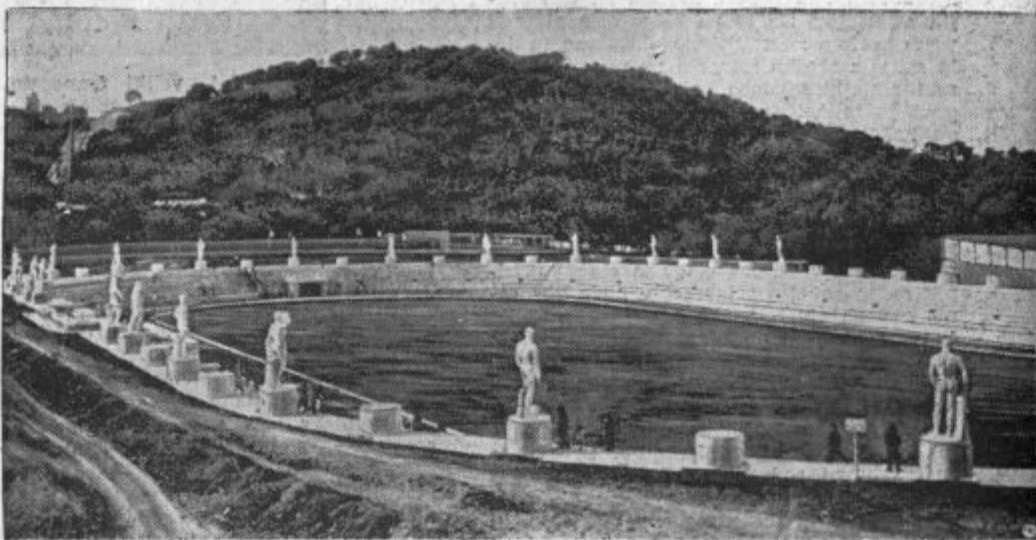
* Glej »Pri Maksimu Gorkem v Sorrentu«, Zis, knjiga 11, str. 472.

Zgoraj (od leve proti desni): Sláviti pisatelj Shaw potuje na stara leta z letalom. — Edini še živi sin tega pisatelja Charlesa Dickensa, sodnik sir Henry Dasvojo ženo.

Najnovejša tekmovalka Grete Garbo mlada danska filmska igralka Gwill André. — Zavod za telesno vzgojo v Rimu v zvezi z Mussolinijevim forumom (spodaj levo), ki je okra-

šen z 68 marmornatimi kipi, visokimi po 4 m. (Zgoraj vhod v zavod in v stadion.) Desno spodaj. Živinska razstava v vzhodni Afriki.

Valentin Katajev.

Brezdelnik Edvard

Vesela zgodba iz težkih dni

(Nadaljevanje)

Poslušaj, siničica... Pustila boš službo in se lotila gospodinjstva. Živela boš le za svojega malega kanalčka. To bo prekrasno, kajne? Prvič, likala mi boš hlače. Drugič, pripravljala boš obed. Tretjič, hodila boš na trg. Jaz pa bom delal: moški mora zmerom delati. To se ve, dokler ne najdem dela, bova lahko še marsikaj prodala.«

S strokovnjaškim pogledom je premeril sobo in nadaljeval:

»Toda, siničica, nič se nikar ne razburjaj! Tako bo le izpočetka. Pozneje bom toliko zaslužil, da bova imela popolnoma dosti za sito življenje. Zjutraj bova pila kavo s saharinom (štediti bo treba). Za kosilo bova imela pražen krompir. In, seveda, brinzo bova morala tudi kupovati. Brez nje ne morem nič. Največ četrta funta, to bo že dovolj zame...«

Razvijal je pred njo očarljive slike družinskega življenja. Pripovedoval je o svojih prijateljih, takih, kakršen je on, o potepuhih, o pustolovcih-umetnikih, poetih in navadnih popotnikih, in o tem, kako jih bosta pogoščala s čajem in pecivom.

Ne vemo, kaj jo je bolj ganilo: njegova zgovornost ali barbarska nežnost. Popuščala je in ni več dosti protestirala.

»Edinjak, kaj boš pa ti prav za prav počel? Kje boš dobil delo? Brez tega bova prav gotovo od gladu umrla.«

»Uh, Lidusja, kako si neumna! Pri svoji časti ti prisegam, da ne bova stradala. Pojdi h kateremukoli malčku, ki na ulici prodaja cigarete, in ga vprašaj: »Velepoštovani malček, ali je Edvard Tačkin že kdaj stradal?« — pa ti bo odvrnil: »Ne, Edvard Tačkin ni še nikoli stradal.« Napisal bom v belem jambu poem o krmi, o jedači, o usodi poeta in o mnogih lepih rečeh, ki niso kar tako od muh. Lotil se bom tudi agitacije, upravljal klub in ni vrag, da mi ne bi garantiral po dva funta kruha na dan in vsak mesec rdečearmejski delež.«

Pavza.

»Nu, Lidusja, pusti službo. Opica, ne bodi trmasta.«

Lida se je vdala.

Pustila je službo in s herojsko pokornostjo pričela z razprodajo.

9. Edvard je bohotno razcvetel, toda...

Potem je Edvard pričel urejati vse po svoje. Zahteval je, naj ga ne motijo pri čitanju, ne motijo pri spanju, ne motijo pri razmišljanju in kajenju. Postal je sila občutljiv in neznosen v skupnem stanovanju. Liriku in Simočki je zastrupljal življenje. Ker pa je bila soba Lidina in ker je Lida, ki je bila že povsem ob pamet, skrbela za mir svojega Edičke s tako vnemo, da jo lahko postavimo vsem za vzgled in v posnemanje, sta lirik in Simočka naglo venela in se preselila drugam, ker nista hotela prepirov.

Nato je Edvard izjavil, da ima »lice-manijo« in da vobče nikogar noče videti.

Po vsem tem je Edvard bohotno razcvetel.

O kakem delu seveda ni bilo niti govora.

Lida je požrtvovalno nosila na trg svoje krpe, likala platnene hlače svojega zakonskega druga, pospravljala, kuhala, na glas čitala Stevenaona in se vsak dan bolj in bolj zaljubljala v svojega zapovednika.

Edvardu se je zdelo, da mora biti tako in nič drugače. Trdno je bil prepričan, da mu dobri romantični bog zdaj povrača za vse preizkušnje in težave prejšnjega beraškega življenja. Skoraj nič ni motilo njegove sreče. Vendar pa je neki črv počasi, toda vztrajno razjedal njegovo srce. Bližala se je katastrofa.

Prvi znaki katastrofe so bili tako bežni in malenkostni, da ne bi človek, ki ni poznal vseh tajnosti psihike tega čudaka, obračal nanje niti najmanjše pozornosti. Toda prijatelji, ki so poznali Edvarda, kakor svojih pet prstov, so se že pričeli bati zanj, lasje so jim vstajali, zakaj slutili so nesrečo.

Siromaki! Prav nič niso predvidevali njenega obsega. To je bilo res nekaj elementarnega.

Pričelo se je takrat, ko je Edvard oblekel copate in plašč pokojnega doktorja in stopil k oknu. Videti je bil sila vznemirjen. Dolgo je stal pri oknu, z očarljivo nežnostjo opazoval vrabce in vrane, ki so se podili po gnojščih. Pri tem je požvižgoval.

Drugi dan ni rekel niti besedice, šel je domov k materi in prinesel odtod seboj Brehmovo »Živalstvo«. Ves večer je osredotočeno čital.

Kmalu zatem je dejal Lidi:

»Lidusja, ptička moja! Drozdek moj! Rdečeglava slavčica!«

Tedaj je ona zardela, laskavo poškilila, ga prišla za ušesa, kakor velikega, dobrega psa, se prižela k njegovemu suhemu licu in dejala:

»Edinjka, malček moj! Ali sem mar taka pokveka, da nalikujem ptici? Saj sem vendar debelušasta, okrogla. Ali me ne maraš več?«

»Ah, Lidočka, ti nič ne razumeš. Rajši molči. Nič ni na svetu lepšega od ptic. Ko bova obogatela, bova kupila mnogo kletk in ptic. To bo prekrasno, ali ni res?«

Z grozečo vneto in zgovornostjo je pričel opisovati prelesti ptic, se slinil, zaklinjal in prisegal pri vseh svojih organih in prednikih. Govoril je o tem, kako poje drozd, kako rada je rdečeglava slavčica, kakšno nprav ima priletan lišček in kako prijazna je mlada sinica. Povedal ji je kopo anekdot iz življenja čizkov in srak ter prepričljivo pristavil, da žive škorci, ki znajo vso poštrevanko na pamet. Trdil je, da človeško življenje brez ptic nima zmisla in pomena. Oponašal je ptice, žvižgal, vreščal, prhutal z namišljenimi krili, čistil s kljunom perje in poizkušal leteti.

Lido je njegov nemir ganila, gledala ga je z zaljubljenimi očmi in ga božala po glavi.

»Edinjka, kako smešen otrok si! Ali imaš res tako zelo rad ptice? Tega nisem vedela. Nu, dobro: prodala bova mojo staro sivo jopico (ali se spominjaš, tisto s črnimi šivi), potem ti kupim ptičko. Hočeš, Edinjka?«

»Uh, Lidočka! Ti si moj genij čiste krasote. Moraš mi kupiti ptičko. Edja hoče imeti ptičko.«

»Malček moj!«

Od tega dne dalje je Edvard pričel govoriti o ptički.

In tako se je zgodilo, da sta nekoč prodala sivkasto jopico s črnim šivom. V sobi se je pojavila lepa kletka s ptico. Kakšna ptica je bila to, tega ni bilo moči ugotoviti. Videti je bila že precej stara in oskubljena. Mimo tega je imela rep napol izravan. In vobče je bila podobna stari žganjarki, ki so jo po hudi bitki redarji postavili na hladno. Niti posluha niti glasu ta ptička ni imela. Zvok, ki ga je dajala od sebe, kadar je s kljunom

praskala po kletki, je bil sila zoprni. Toda Edvard je bil ves navdušen. Trdil je, da je to neka posebna vrsta drozda. Nalival je odvrtni ptici vode, nasipal konopljinega semena, ji mežikal, žvižgal, vtikal prste skozi rešetko in jo ljubeznivo trepljal po groznem, umazanem kljunu.

»Počakajte, kmalu bo zapela. Naj ne bom jaz, če ne bo zapela. Prav dobro poznam ptice.«

»Edinjka«, je boječe dejala Lida. »Ali ne bi bilo boljše, če bi kupila kanarčka? Ta bi nama vsaj pel.«

Edvarda je mahoma pograbila jeza. Slinil se je in začel bjal:

»Uh, Lida! Ne draži me. Ti o ptičih nimaš niti pojma. Kaj je žalostneje od kanarčka? Kanarček — to je najbolj meščanska ptica. Jaz že vem, kaj govorim. To ti je zelo redek eksemplar drozda.«

Lida je umolknila.

10. Edvard je stopil v službo.

Kmalu je Edvard stopil v službo pri »Jugrosti«. To je bila edina ustanova v republiki, kjer je lahko iztresel vso svojo čudovito fantazijo.

Njegovih prvih korakov po novih tleh ni moči popisati.

Najprej so ga postavili za pesniškega podlistkarja stenskega časnika.

Državljan, ki so slučajno v drugem in tretjem letu republike živeli na jugu, prav gotovo dobro vedo, kaj je bil stenski časnik »Jugroste«. Ni treba, da bi o njem pisal na dolgo in široko. Državljan pa, ki niso imeli sreče preživeti zgoraj omenjenih dveh let na jugu, najbrže do konca svojih dni ne bodo izvedeli, kaj je bil stenski list »Jugroste«, zakaj do zdaj se še ni rodil na tem božjem svetu mojster, ki bi znal opisati ta časnik, ki ga vobče ni moči opisati.

Edvard se je torej znašel pri njem kot podlistkar.

Ko je stopil v uredništvo, ga je najprej s strokovnjaškim pogledom premeril, zasopel skozi nos, zaradi česar je dvema strojepiskama postalo slabo, tretja pa je napisala o tem poročilo v strokovno zvezo javnih nameščencev. Potem je prijazno namignil tajniku, zelo ljubeznivemu mlademu možu, ki se je skrival pred vojaško dolžnostjo, zvil s tajnikovim tobakom ogromno cigareto in mračno izjavil:

»Krusta je božna bolezen, jugrosta pa stenska.«

Po tej izjavi so ga takoj poslali v oddelke oblikujoče agitacije.

V oddelku oblikujoče agitacije je Edvard prebil štiri dni. Prvi dan je odnesel iz delavnice stol in nekaj vložkov. Drugi dan ga je prijel revmatizem. Tretji dan pa je stopil k lepaku, ki je bil pripravljen za agitpunkt (agitacijsko postojanko) in zmazal skupaj ne posebno oster, toda povsem pošten naslov, spodaj pa je

napisal nove štiri stihe, ki si jih je bil nenadoma domislil:

Buržuazija se laskala
Je proletarcu venomer,
Ga objemala, milovala,
Na drevo obe-ša-la.

Četrty dan se je sprl z upravnikom, zahteval predjem in počival na lavorikah. Denarja mu niso dali, ker ga v tem od-

GEO TYROLLER: Grad v parku (lesorez)

delku vobče ni bilo, marveč so ga premestili k ustnemu listu.

Z eno besedo, če dva tedna je upravnik »Jugroste«, groza strojepisk, na ves glas kričal po kabinetu in se tresel v drgetih.

»Dajte mu plačo za dva tedna naprej! Naj se pobere k svinjam! Uničil me je! Tako ne more več iti dalje!«

Veseli Edvard je zvil višnjeve papirje v šop, r. jeziki rdečeličnemu blagajniku in se važno odpravil domov, razglabljaajoč spotoma najrazličnejše resne probleme.

11. Zatem so prišle na vrsto ptice»

»Glej«, je kratko dejal Edvard, zalučal denar po mizi in ga takoj spet spravil.

Lida je osupnila.

Po vsem tem je pričel Edvard kupovati ptice.

Od vseh strani so prijatelji, oboževalci njegove pesniške šole, ti dobrodušni otroci, ki so bili pripravljeni drug drugemu zaradi nepravilno postavljene cezure razbiti glavo, nosili k njemu ptičje kletke. Bile so najrazličnejših vrst, velikosti, oblik in materiala.

Med njimi so bile tudi koketne bambusove kletke, kakršne vise v nizkih sprejemnicah starejših mehanikov in kapitanov prekomorske plovbe, prinesene z Japonskega skupaj s črno, svičeno špansko steno s krizantemami in lakirano tobačnico.

Bile so tudi neokusne kovinske kletke oberoficirskih vdov in trgovske kletke, velike kakor majhna hiša, komplicirane gradnje z balkončki, podstrešnimi okenci, notranjimi kamricami, avtomatičnimi prečnicami in gizdalinskimi posodicami za hrano.

Končno so bile vmes tudi poštene lovske kletke za prepelice z mrežastim vrhom, grobe, lesene in temne, kakor zamrežene jedilnice v staroangleškem fevdalnem slogu.

Cez mero vnet mladenič je namestu kletke prinesel majhen akvarij, kar je privedlo romantika do tega, da je pričel misliti tudi na rejo rib in vodnih rastlin.

Potem se je pričelo kupovanje ptic.

Vsaکو jutro je Edvard vzel prazno kletko in se odpravil na neki oddaljeni trg, katerega je imenoval »lovsko vrsto«. Po njegovih besedah si tam lahko kupil ali zamenjal katerokoli ptico severnih širin. Tam je imel tajinstvena poznanstva iz tistih srečnih dni, ko se je

namestu v šolo, odpravljajal na divji morski breg, nastavljal limanice in na trebuhu polegal pod grmom porumenelega španskega bezga, po suhi zarasli travici, požvižgaval glupim ptičkom in trdno držal izdajalsko vrvico. Staje ptic so poletavale iz grma v grm. Lahni puh in prozorne češulje so letale nad plevelom, z morja sem pa je veter prinašal mlečne, hladne kosme prve megle.

Poln gladu in spominov se je Edvard vračal domov k obedu in prinašal seboj ptice.

Lida je čistila kletke, nasipala krmo, zabijala v steno žeblje in občudovala ptice.

Če jih je pogledal neprosvetljenec, so bile te ptice grozne. Umazane so bile, zmršene, plahe, požrešne in povsem mutaste. Mnoge so imele poruvane repe in hrome nožice.

Toda na vse ironične opazke prijateljev na račun ptic je Edvard odgovarjal s srditim rikanjem:

»Molčite, osli! Vi prav nič ne razumete. To so najredkejši eksemplarji. Glejte, na primer, ta-le siva, vidite, na palici stoji: to je redek eksemplar penice. Sicer ima res malce polomljeno nogo in izruvan repek, toda pogledjte, kako pametne oči ima. Zaklinjam se pri spominu na mojega pokojnega očeta, pljunite mi v obraz, če čez dva dni ne bo zapela. Ali še niste nikoli slišali, kako penica poje?«

In pričel je žvižgati, sikati in obračati glavo.

Toda pretekel je teden, redki eksemplar penice pa je kakor prej molčal in žrl na vse pretege.

Kmalu so bile po vseh stenah razobešene kletke z redkimi, da, celo z najredkejšimi eksemplarji ptic.

Vkljub temu pa so bile ptice podobne druga drugi, kakor kaznjenci ene celice. Vsaj nobenih bistvenih razlik ni bilo med njimi. Čeprav so vse nosile najrazličnejša, mnogoobetajoča imena: drozdi, rdečeglave slavčice, liščki, ščinkavci, čički...

Človek se je kar prestrašil, če je stopil v sobo. Odpiranje in zapiranje ključnov, prhutanje kril, vse to je glušilo nenačeto uho. Perje in puh sta letela po sobi kakor tista poletna vihra, ki jo časih pri povsem brezvetrnem vremenu dvigne kuretnina po vaških dvoriščih.

Prah, luščine konopljinoga semena, brizgi vode, kamenčki, vse to se je razsipalo iz kletke po tleh.

Poleg tega je v kotu stala otroška banja, po kateri je lezla želva in molila

iz vode svetlikajoči se, bučasti ščitek in velblodski gobček.

Edvard je sedel s knjigo v rokah in v copatkah pod veliko sliko srditega vojaškega zdravnika. Lida je zmedeno škilila na ptice in na njenom neznačilnem otroškem ličecu je bilo moči opaziti komaj vidne gube krbi in prikrite nejevolje. Najbolj se je vse to zbiralo okoli njenega debelega, otroškega noska.

12. Kmalu bodo »oni« snedli tudi šivalni stroj

Ptiči za nobeno ceno niso hoteli peti, samo žrli so prav pošteno. Lida je potrpežljivo molčala. Edvard je sanjal o novih in novih eksemplarjih. Posli so šli slabo. Dohodkov vobče ni bilo nobenih, ptice pa so uničevale ogromne količine dragocene krme. Niso bile zadovoljne s kruhovimi skorjami ali z ostanke ječmenove kaše. Hotele so mravljina jajca, konoplino in kanarčkovno seme in neke posebno drage močnate črve, brez katerih, kakor je trdil Edvard, nikakor ne bodo pele.

Skoraj ves denar sta potrošila za ptice. Lida je poizkušala ugovarjati. Edvard je bil neizprosčen. Zahteval je, naj Lida proda poslednje cunje. Soba, polna ptičev, se je zmerom bolj praznila, končno je ostal neprodan le še šivalni stroj.

»Lidusja! Prodaj šivalni stroj, da bova lahko nakrmila ptičke. Ali veš, čemu ne poje rdečeglava slavčica? Zato ne poje, ker ima premalo močnatih črvov.«

»Ediška, ti si znorel! Saj midva sama nimava kaj jesti. Kmalu bova poginila od gladu.«

»Ne govori neumnosti, Lidočka! Dovolj imam četrť funta brinze na dan. Samo, da bi najini ptički peli.«

Lida je namršila obrvi. In ko je Edvard odšel na trg po ptičjo krmo, je poklicala k sebi sosedo in ji potožila za stran ptic.

»Draga moja, kmalu bova sama poginila od gladu«, je žalostno dejala Lidočka in objela sosedo, »ptice naju bodo uničile. Vse so že snedle. Snedle so mojo sivkasto obleko s črnimi šivi. Snedle so letno obleko. Snedle so rjuhe in odeje, kmalu bodo snedle še šivalni stroj in potem bo vsega konec. Edja o vsem tem noče niti slišati. Popolnoma se mu je zmešalo... O, kako sovražim te odvratne ptice!«

Soseda je sočutno kimala z glavo, mislila na svoje brige, mala sosedina hči, triletna krivonoga punčka z velikim rdečim trakom v laseh, se je plazila h kletkam, se boječe ozirala in s prstkom žugala pticam:

»Gldi ptički. Ptički šo šnedli šivo objeko.«

Potem se je njeno ličece skrivilo v neizrečeno nežnost, približala se je banji, sijala od sreče in milobe in božala želvo.

Gubice okrog Lidočkinega nosu pa so postale izrazitejše.

(Dalje)

Petdesetletnica prenosa električne energije

Leta 1882 je bila v monakovski Stokleni palači velika elektrotehniška razstava. Ob tej priliki — bilo je 16. septembra — so naredili zanimiv poizkus prenosa električne energije. Posrečilo se je spraviti v tek majhen umeten vodopad z električno silo, ki so jo proizvajali v Miesbachu, nekako 57 km daleč od Monakovega. S tem je bilo v principu dokazano, da je mogoče napeljati električno energijo na večje razdalje in da deluje lahko tok tudi drugje, kakor pa je bil proizvajan. Posledice tega skromnega poizkusa so se neverjetno kmalu pokazale, toda začetek je bil zelo težak, kajti vsak velik razmah v prenosu električne energije je bil oviran, ker se elektrika vendarle ni dala predaleč napeljati, saj so se pokazale že na majhnih razdaljah precejšnje izgube. Zato je bilo še zmerom potrebno postaviti posebne stroje povsod, kjer so uporabljali električni tok. Skoraj vsaka hiša z električno razsvetljavo je potrebovala svoj stroj.

Elektrotehnik Marcell Deprez je skušal sicer dokazati, da je prenos električne sile tudi pri večjih razdaljah pod gotovimi pogoji brez velikih izgub mogoč, toda razen mladega O. v. Millerja so ga vsi strokovnjaki odklanjali. Toda mož ni obupal. Skupaj z Millerjem sta naredila skrivaj ponoči poizkus prenosa toka iz Miesbacha po telefonskih žicah z 1,5 PS in imela sta srečo, poizkus je uspel.

Devet let kasneje so na elektrotehniški razstavi v Frankfurtu ob Meni že prenašali tok na razdaljo 180 km! Zažarele so ogromne skupne žarnice, ki so vse dobivale tok iz kraja Lauffen ob Neckarju in spet se je dokazalo, da deluje električna energija tudi na večje razdalje.

Od tedaj je elektrotehnika hitro napredovala. Električne naprave so se povečale, povečala se je kvantiteta električne sile in tudi razdalje od kraja proizvodnje pa do kraja uporabe so postale večje. In že se danes uvaža in izvaža tok, saj obstoje zveze med Nemčijo, Avstrijo in Švicco za medsebojno izmenjavanje električne energije in to je prav gotovo že prvi korak do skupnega evropskega omrežja. — št. 2

Zveneči les

Klavir je eden tistih predmetov, ki ga po vnanjosti vsak pozna, po notranjem ustroju pa le malokateri bolj natanko. Nič čudnega ni to, ker smo klavirjev v svoji okolici vajeni že od detinskih let, vrh tega so pa zmerom enaki, dočim so se mnogi drugi predmeti, ki jih mora civiliziran človek poznati, v zadnjih desetletjih precej spremenili, da navedemo za vzgled samo avto in aeroplan. Komu neki bi tudi prišlo na misel, da bi svojega prijatelja vpraševal, kako so napete strune na njegovem klavirju? In vendar je prav zanimivo izvedeti, da znaša celoten pritisk zaradi napetosti strun pri običajnem klavirju do 20.000 kilogramov. Na povezek vseh strun bi lahko brez bojazni obesil težek železniški voz, ki bi ga vzdržale.

Velikanski pritisk sil, ki delujejo zaradi napetosti strun, mora prestreči posebna rebrasta plošča iz litega železa, ki ima tako svojevrstno obliko, da jo zna pravilno vlitii le malokatera livarna. Te plošče so se z leti precej predrugačile, tako da je med polno vlito ploščo kaknega starejšega modela in med prosto nosečo konstrukcijo modernega klavirja prav takšna razlika kakor med težkim, starim železnim mostom in pajčevinasto tenko moderno konstrukcijo.

Posebno zanimivi so pa pri klavirju tisti sredniki, ki prenašajo energijo roke na nihanje strun. Tipka klaviature preoblikuje udarec prsta s pomočjo fino razčlenjenega mehanizma v udarec kladevca na struno tako dovršeno, da se ne izgubi nič energije in nobena finesa nje vibracij. Vsaka konstrukcija se skuša čim bolj približati temu idealnemu stanju.

Resonančno dno, ki je važna podlaga vsakega klavirja, veščemu pianistu takoj izda kakšne visoke glasbene kvalitete je zmožen instrument, na oko mu pa nič ne pove, kako je to dno sestavljeno. Malokdo se natančneje zanima za resonančno dno, ki je sestavljeno iz mnogih, najskrbnejše izbranih deščic bukovinske smreke in na poseben način okrepljeno z rebrovjem.

Resonančno dno napravi zelo dolgo pot, preden se vdela v instrument. Znanost in obrt se v složnem delu trudita izravnati vse fizikalne posebnosti drugače izvrstne bukovinske smrekovine,

iz katere je treba narediti popolnoma homogeno dno. Naj si bo izbira drevja v gozdu in pozneje debel na romunskih žagah še tako skrbna, ne da se prepričati, da ne bi dobivale tovarne lesa popolnoma različnih lastnosti. Že po naravi si niti dve drevesi nista enaki. Zrak, vlaga, veter in toplota pa kasneje les še bolj spremenijo. Celo iz istega debela našagane deske se razlikujejo med seboj, kakor so pokazala natančna merjenja. Zaradi tega se vsaka deščica preden se uporabi, s pomočjo patentiranih metod natančno preišče glede specifične teže in prožnosti. Le deščice popolnoma enakih zvočnih lastnosti se lepijo po posebnih pravilih v eno in isto resonančno dno, zakaj le na ta način je mogoče doseči tisto polnost glasov, po kateri se odlikujejo moderni instrumenti.

Les za klavirje prihaja iz vseh delov sveta. Amerika dobavlja tako zvani whietewoodski les, ki se odlikuje po ravni, enakomerni rasti, iz Nemčije prihaja bukev za izdelovanje uglaševalnih delov, pokrovi se izdelujejo iz afriške cedrovine, dočim se za resonančna dna uporablja skoraj izključno le bukovinska smrekovina.

B. Zimmermann: Samotna breza

Skladišče vsake velike tovarne za klavirje je kakor mednarodni vzorčni sejem, ker mora imeti mimo navadnega lesa v zalogi tudi še vsakovrstne furnirje. Poprej omenjeni masivni les tvori namreč samo ogrodje vsakega instrumenta, ki se mora zaradi spodobne vnanjosti odeti še v zlahtno prevleko. In ker so okusi različni, mora biti prav tako mnogovrstna tudi zaloga furnirjev.

V visokih zračnih kletch leže nagrameni italijanski, kavkaški in ameriški orehovi furnirji poleg kanadske, švedske in finske brezovine ter afriške hruškovine. Poleg furnirjev iz mahagonija ne sme manjkati drugih; iz švicarske hruškovine in nemške hrastovine pa palisandra iz Afrike in javorine, eksotičnega rožnatega in vijoličnega lesa iz Afrike ter cebrana, kačjega lesa in še drugih redkih vrst, ki jih le strokovnjaki poznajo po imenu. Pri tem je

treba omeniti, da mahagoni ne pomeni ene same vrste lesa, ampak je skupno ime za nešteto pavrst iz vrste mahagonijevega drevesa. No, pripeti se, da celo tako bogata izbira ni v stanu ustreči vsem odjemalcem. Tako je n. pr. neki švedski bogataš naročil klavir, ki naj bi se strogo ujemal z njegovim pohištvom. Za vzorec je poslal krasen antični mizarski umotvor in tovarna je morala po vseh evropskih skladiščih iskati primeren les, da je ustregla naročniku.

Zelo važno je pri pripravljanju lesa pravilno sušenje. Dolgotrajno naravno sušenje v velikanskih zračnih lopah se nazadnje še dopolni z umetnim sušenjem v modernih sušilnih čumnatah. Za vsak instrument posebej se naloži les na vozičke, ki se potisnejo v sušilne rove in potek sušenja se nadzoruje z nešteti preciznimi kontrolnimi instrumenti.

Nova raziskovanja o streli

V belgijski Revue des questions scientifiques je priobčil M. V. Schaffers zelo zanimivo razpravo o streli. Med drugim je ugotovil tele važne stvari: Čisto po nepotrebnem izdajamo mnogo denarja za to, da zvežemo strelvod s kovinsko ploščo v zemlji, prepojen z vodo. Voda je sicer dober prevodnik za navadni električni tok, za strel pa ni. Zato je bolje, če razpredemo v zemlji daleč na okoli mrežo kovinskih žic ter jo zvežemo s strelvodom, ali pa, če smo v mestu, zvežemo strelvod z omrežjem podzemskih kovinskih cevi kanalizacije.

Najboljši strelvod je tako zvana Faradayeva kletka, to je omrežje prevodnikov, ki pokriva vse ven stoječe točke in grebene poslopja in od katerega vodi na vsakem oglu odvod v zemljo. Za to omrežje je treba uporabiti vse vnanje kovinske dele poslopja: žlebe, izlive, strešne pregreje. Če hočemo doseči višek varnosti (n. pr. pri smodnišnicah, petrolejskih rezervoarjih), moramo obdati poslopje še z drugo Faradayevo kletko, to je s kovinasto mrežo, ki ima široke zanke. To seveda ni lepo, toda varnost je večja.

Strelvodovi v obliki konic ali palic so nevarni, kajti iz njih izhajajo ioni, ki olajšujejo tvoritev isker. Schaffers pravi, da nimajo konice nikake odvrtaevalne moči, kar se tiče strele. Nasprotno, konice prav za prav privlačujejo strel. Iz tega sklepa Schaffers, da je tehnika obrambe proti strel daleč zaostala za napredkom našega teoretskega in praktičnega znanja.

Faradayevo obrambno omrežje mora pa tudi imeti pod poslopjem tako zvani temelj, to se pravi, da je treba v zidanem temelju poslopja položiti žice, ki so v zvezi z ostalim kovinskim omrežjem, tako da je Faradayeva »kletka« zaprta na vse strani. Seveda mora biti zvezana z zemljo na zelo široki podlagi. Na ta način se doseže višek varnosti pred streljo.

Kar se tiče vpliva strele na rastline, je objavil E. Mathias v letošnjih številkah obzornika Science zanimive podatke. Če neke treščilne poginejo v bližnji okolici vse rastline. Izjemo tvori edinole kroglasti blisk. To čudno prikazen je predvsem opazoval nemški botanik R. Hartig in v zadnjem času von Tubsef. V čem obstoji splošen pogin rastlin? Treščilo je n. pr. v mesen ter ga razbilo. Sosedna drevesa, na katerih ni opaziti najmanjšega znaka strele, se začnejo sušiti in umrejo. Učenjak Colladon je opazoval tale pojav: treščilo je v vinograd. Kmalu je opaziti okoli mesta, kjer je udarila strela, krog, v katerem zamre vse rastlinsko življenje. Ta primer je precej pogosto opažati v vinogradih, pa tudi na polju pri repi in pri krompirju, kakor tudi pri travi na travnikih. Okoli mesta, kamor je treščilo, se napravi krog smrti.

Od česa to? Od stranskih električnih isker? Mathias je drugega mnenja: blisk vsebuje silno močne ultravioleto žarke, ki na gotovo daljavo zamorijo življenje. Ta zamoritev je pa večkrat samo začasna in kmalu »smrtni krog« spet ozeleni. — Br,

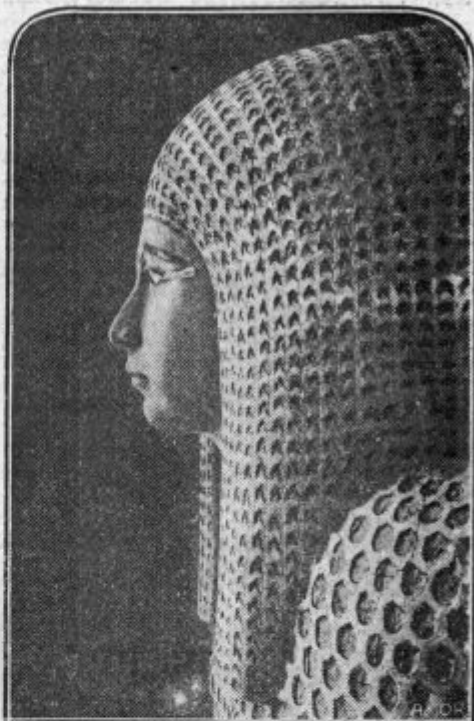
Mumija s ponarejenimi kodri

Med neštevilnimi egiptskimi arheološkimi najdbami je posebno zanimiva mumija, ki jo je odkril ravnatelj Metropolitanskega muzeja v New Yorku Winlock, ko je 1929 vodil odpravo tega muzeja v Egipt. V okolici Teb je našel v skainati steni nad nilsko dolino grobnico iz dobe 18. dinastije. Vsi znaki so kazali, da so to grobnico odprli in cropali neznanci v času 21. dinastije, to je okrog 400 let po pokopu, in sicer dvakrat. Dejstvo, da so jo obe krati restavrirali, dokazuje, da je v njej ležala odlična osebnost.

Winlock je dognal, da gre dejansko za grobnico kraljice Meriet Amone, žene Amenhotepa II. in hčere slovitega faraona Tutmeza III. Umrla je okrog 1440 pred našim štetjem v starosti kakšnih 50 let. Po vsakem vltomu v grobnico so njeno mumijo skrbno na novo ovili in opremo v grobnici popravili. Zadnja restavracija se je izvršila v 19. letu vladanja faraona Palmudema II., čigar hčer so tudi pokopali v eno izmed vnanjih dvoran grobnice.

Mumija kaže, da je bila Meriet Amona drobne, toda lepo oblikovane postave, obraz ji je bil podolgovat, spodnja čeljust majhna, zgornja nekoliko naprej štrleča kakor pri večini članov 18. dinastije. Lasje so bili valoviti in kostanjevi brez sledu osivelosti, da bi bili videti bolj bogati, pa jim je vladarica dodala še nekoliko kit nepristnih las. Roparji so morali sami odvit prvotne ovoje mumije, ker jih je Winlock našel v neredu po grobnici. Truplo je bilo namazano s smolo, ki naj bi ga še dalje chrnilo pred škodljivimi vnanjimi vplivi. Tudi masko, ki je zakrivala obraz, so bili roparji pokvarili in stari restavratorji so jo skušali popraviti. Oči so ji dali alabasterne z zenicami iz vulkanskega stekla. Obrvi in trepalnice so ji obnovili z modrim steklom. Ves obraz je obdan s stilizirano lasuljo iz lesa. Roke in prsi so po-

Lesena maska kraljice MERIET AMONE

krite z luskinami. V grobnici so našli žare, na katerih dnu so ugotovili ostanke nekakega rjavega, izvrstnega piva. Na več predmetih okoli mumije so stali platneni listi, z napisi v črnilu. Ti napisi so bili prav za prav podpisi izdelovalcev teh predmetov, n. pr.: »Platno, izdelano po velikem duhovnu Amonovem Masahartiju na račun svojega očeta Amona v l. 18«.

Kdo je še Goethejev sorodnik?

Frankfurt ob Meni je lepo mesto in že Goethe je dejal, da je »polno nenavadnosti«. Da je imel prav, dokazuje tudi nova družba, ki so jo tu osnovali, da bi polskala vse Nemce, ki so z Goethejem vsaj daleč v sorodstvu. Tudi če se ne oziramo na neznana imena tega odličnega sorodstva, jih ostaja še dovolj, ki so bili s prvackem nemških pesnikov iste krvi. Pred vsem je bila ga. Charlotta Kestner, rojena Buff — torej Wertherjeva Lotta — Goethejeva sorodnica. Drugi člani tega sorodstva isto tako niso kar tako: brata Schlegel, največji filozof 19. st. Hegel in brata Grimm spadajo sem. V poznejših pokolenjih je omeniti izdelovalca lokomotiv Henschla iz Kassla, ženo Alfreda Kruppa, naravoslov-

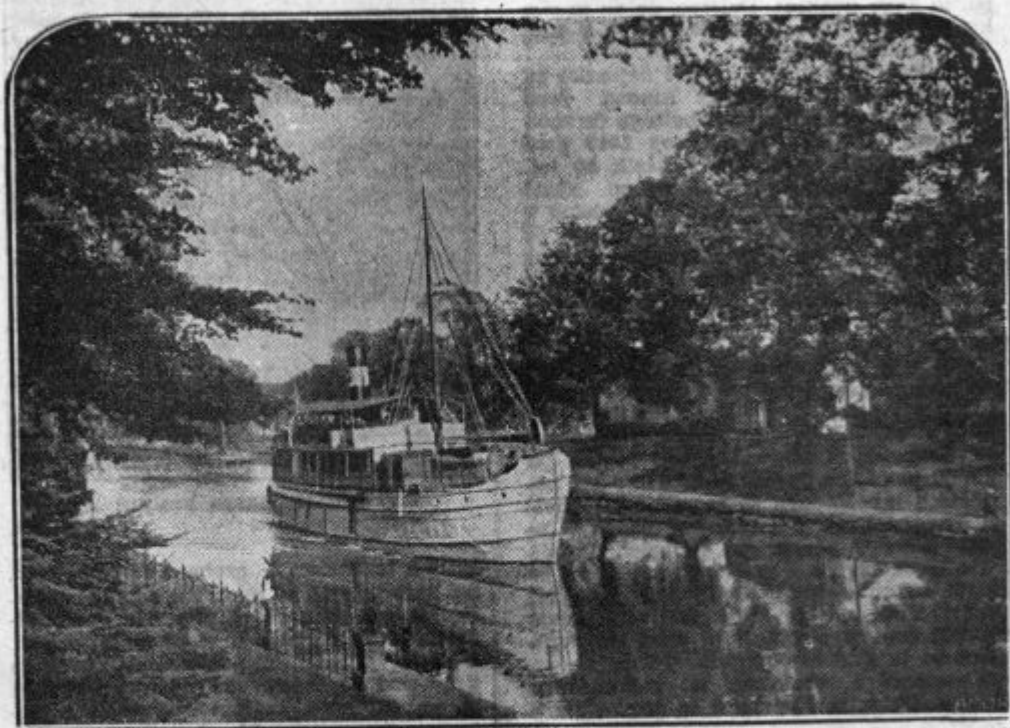
ca Ernsta Haeckla, letalca Manfreda von Richthofna in druge. A tudi danes rod še ni izumrl. Pevka Sigrid Onegin, pesnika Binding in Hasenclever izvirajo n. pr. v direktni liniji od Olimpijca.

Stari prekop med Severnim in Baltiškim morjem

Letos praznujejo na švedskem stoletnico otvoritve tako zvanega götskega kanala, ki veže Severno morje z Baltikom in je speljan po najprijaznejšem in najslabovitejšem delu dežele. Kanal se opira na dve veliki jezeri, na Vänersko in Vättersko jezero in križa več pomembnih mest. Pričenja se v Baltiku, nekoliko juž-

senčnatimi gaji, ki le sem pa tja puščajo pogled v daljavo, po rahlo valovitem zelenem gričevju, ki je po najvišjih vrhovih okronano z belimi gradovi. Na jezerih se pogled razširi do brezkrajnega obzorja, skoraj kakor na morju. Kanal gre mimo skoraj vseh zgodovinsko zanimivih krajev švedske, prav tako pa mimo modernih industrijskih naprav, med katerimi naprav-

no od Stockholma in se spaja s Severnim morjem na zapadni obali pri Göteborgu.

Načrt za götski kanal je bil narejen že v petnajstem stoletju, toda pomanjkanje denarja in nezadostni tehniški pripomočki so dolgo časa zadrževali gradnjo. Kanal je med najdaljšimi na svetu in meri z nekaterimi stranskimi rokavi 560 kilometrov. Promet po njem se vrši z majhnimi ladjami, ki preplujejo celo progo v nekako treh dneh. Sprva je bil namenjen prekop samo za tovarni promet, zdaj pa ima velike dohodke tudi od prevažanja potnikov.

Vožnja po tej vodni poti je od sile udobna in mikavna in težko, da je še po kateri drugi poti tako lahko spoznatil obširne predele švedske in se seznaniti z lokalnimi posebnostmi življenja. Posebno poleti je pokrajina, po kateri se voziš, očarljivo lepa. Ladja plove med košatimi,

ljajo najmočnejši vtisk vodnoelektrične centrale in kemične tovarne ob trollhättanskim slapovih, ki spadajo med največje naprave te vrste na svetu. Vožnja po götskem kanalu je res edinstvena na svetu.

Tajinstveno izginotje „Ciklopa“

Konec februarja 1918 je odplul premogovni parnik ameriške vojne mornarice »Ciklop« s 309 možmi posadke iz Rio de Janeira v smeri proti severu. Nekaj dni kasneje je pristal na Barbadosu v angleški Zapadni Indiji, da se je založil s premogom in živežem. Odrinil je spet 4. marca proti Baltimoru in 5 dni kasneje ga je opazila ladja »Amalco« že prav blizu cilja. Od tedaj pa je zmanjkala za njim vsaka sled in še danes nihče ne ve ničesar pribito točnega o usodi tega parnika in njega posadke. To so gola dejstva. Žive duše ni na svetu, ki bi mogla povedati, kaj se je zgodilo s parnikom. Niti koščka razbitine ni ostalo po njem, kakor da bi se bilo morje odprlo pod njim in ga pogoltnilo.

Tisti dnevi so bili razburljivi, ker je še divjala vojna vihra na suhem in na vodi. Morda je ladjo potopila kaka nemška podmornica? Konec meseca so javile vesti, da se »Ciklop« pogreša. Edinice ameriške vojne mornarice so odplule na iskanje, toda našle niso niti najmanjše sledi za njim. Ameriške brezžične postaje, ki so nenehoma prestrezale brzojavke sovražnih ladij, tudi niso sprejele aobnih klicev na pomoč in vsi brezžični klici so ostali brez odmeva. Obveščene so bile tudi trgovinske ladje — takisto brez uspeha.

Uradniki ameriškega zunanega urada so dobili nalog, naj poizvedo za usodo »Ciklopa« pri inozemskih vladah. Celo poveljstvo nemške vojne mornarice je bilo naprošeno za pojasnilo. Izvedeti ni bilo mogoče ničesar. Sto dni je trajalo iskanje, potem pa je bila ladja uradno proglašena za izgubljeno, posadka pa za mrtvo. Izginotje »Ciklopa« je slej ko prej ostalo največja uganka v zgodovini pomorstva.

Za izgubljenost posadke so pa po uradni razglasitvi še naprej poizvedovali. Vodili so se celo tajni akti, češ, da gre morda za izdajo. Vladovala je pač vojna psihoza, ko je bil vsak človek s količjak tujim naglasom že sumljiv. Govorilo se je celo, da je »Ciklop« pobegnil k sovražniku, to se pravi k Nemcem, kjer se bo boril kot pomožna križarka. Trdilo se je n. pr., da je bil poveljnik pogrešane ladje Georg Worley nemškega pokolenja in da se je brez nujne potrebe na Barbadosu založil z gorivom in urano, samo da je lahko v neprekinjeni vožnji pobegnil v Nemčijo. Ta legenda je srečala prav doumljiva ušesa, čeprav si marsikdo ni znal razlagati, kako naj bi se kapitanu, ki je bil, kakor se je dognalo, hudo osovražen pri moštvu, posrečilo pobegniti k sovražniku. Preiskava se je nadaljevala in od nekega tajnega agenta je prišla iz Nemčije celo vest, da so neki ljudje opazili »Ciklopa« v kiel-skem pristanišču in neki ujetnik je baje celo govoril z nekaterimi mornarji z ame-

riške ladje v nekem nemškem ujetniškem taboru.

Krožile pa so še bolj fantastične vesti. Baje se je vkrcal na krov neki sovražni vohun, ki je ladjo natihoma pognal v zrak. Ameriška oblast, ki je vodila tajno preiskavo, je morala seveda vse take vesti proučiti. Ali nekatere so bile tako debele, da jih je moral celo birokratizem ignorirati. Tako se je n. pr. pripovedovalo, da je neki inženjer zgradil na širokem morju trdnjavski stolp s topovi, ki je bil po tunelu zvezan z obalo in s tega stolpa, da so potopili »Ciklopa« ko je že plul pod nemško zastavo. 1922 so se akti o preiskavi zaključili s pripombo, da je uganka »Ciklopa« nerazrešljiva.

Sele v novjšem času se je Američanu Alfredu P. Recku posrečilo objektivno pojasniti ta zagonetni slučaj. Reck si je delal, da je popolnoma izključeno, da bi mogla tako velika ladja izginiti brez sledu. Na vsak način so morali biti neki logični vzroki in da bi jih mogel rekonstruirati na podlagi stvarnih tehničnih podatkov, si je izposloval vpogled v tajne akte preiskave, ki so bili shranjeni v washingtonskem arhivu. Na podlagi teh papirjev se mu je posrečilo ugotoviti naslednje:

»Ciklop« je bil zelo okorna ladja. Ker je bil zgrajen za nakladanje premoga na druge ladje, je imel na krovu skoraj prav toliko strojev kakor pod krovom, v prvi vrsti velike žerjave s težko železno opremo.

Na usodni vožnji ladja ni bila neposredno v službi vojne mornarice, ampak je vozila težek tovor manganove rude, namenjene za izdelovanje jekla v neki municij-ski tovarni. Tovor je obsegal skoraj 11.000 ton, kar je bilo mnogo nad normalno mero, ker se je ruda pač tovorila ne glede na dopustno nosilnost. Že v Rio de Janeiru se je opazilo, da je bil ladjin trup zaradi tega pregloboko v vodi.

Iz poročila se nadalje vidi, da se je ruda nalagala, ne da bi se pazilo na pravilno porazdelitev bremena. Razen tega je imela ladja v dvojnem dnu še 4000 ton vodnega balasta. V registrih je bila zabeležena nje nosilnost samo z 8000 tonami premoga, tako da je bila ladja po odhodu z Barbadosa, kjer je natovorila še premog in proviant, zelo, zelo preobremenjena. Tudi službena poročila omenjajo, da je se-gala voda ob trupu precej visoko nad vodni ris. Tovor je bil torej že zelo kritičen, toda to še ni bilo vse.

V poročilu, ki ga je predložil kapitan Worley o zadnji vožnji, omenja, da je moral en stroj zaradi razpoke v parnem cilindru ustaviti. Poveljstvo je odredilo, da se bo stroj popravil šele, ko se ladja vrne v domače pristanišče. V tistem poročilu se je kapitan pritožil tudi nad posadko, češ, da se pošiljajo na tovarne ladje samo

nesposobni ljudje, odkar je napovedala Amerika Nemčiji vojno in se puste dobri mornarji najemati za vojaško službo.

»Ciklops« je torej imel na usodni vožnji vse tiste napake, ki ne bi jih smeli imeti. S tako preobremenjeno, nestabilno, pokvarjeno in z nevišim moštvo zasledeno ladjo bi bilo celo ob lepem vremenu nevarno voziti, na razburkanem morju je pa morala priti katastrofa.

Iz vremenskih poročil, nanašajočih se na kritične dneve »Ciklopa« se vidi, da je moral biti v tistem pasu, kjer je plul »Ciklops«, hud vihar. Ladja »Amalco«, s katero se je srečal ponesrečeni parnik, je komaj ušla pogubi in že takrat je dejal poveljnik Hilliard, da bi se morala v njegovem položaju vsaka ladja potopiti, če bi imela pod krovom le nekoliko težji tovor od lahke melase, ki jo je peljala njegova ladja.

Iz teh podatkov se da neizpodbitno sklepati, da je tisti vihar zapečatil usodo »Ciklopa«. V višini rtiča Virginije, kjer se je morala nahajati v usodnem času ladja, dosežejo valovi ob vihnem vremenu višino 15 do 18 metrov. Neki tak val je moral pritisniti ladjo od strani, tako da se je prav močno nagnila, pri čemer je seveda tudi ves slabo nalčeni tovor zdrknul na tisto stran, kar je moralo seveda že itak preobteženo ladjo kakor kamen potegniti na dno. Potopiti se je morala mahoma, tako da ni bilo mogoče niti poklicati za pomoč niti spustiti rešilnih čolnov.

Kapitan Worley torej ni bil izdajalec, ampak samo žrtev poklica, toda vojna psihoza je spletla okrog njegove tragedije legende, ki so se zdaj v luči treznega preudarka razbainile v nič.

Starost nekaterih bolezni

Že v svitu prvih kultur na Vzhodu so biostroumnejši poedinci opazovali človeške bolezni in nekatere tudi uspešno zdravili. Hippokrat je poznal že precejšnje število bolezni, tako n. pr. trebušni legar, ustno gnilobo, padavico, grizo, vnetje prsne mreže, haemorrhoida. Arabski zdravnik Rhazes (r. 850) je prvi opisal dobre, poznal je tudi prave osepnice, ki so se prvotno pojavljale pri kamelah. Prva epidemija črnih koz je zadela Evropo v VI. stoletju po Kr. Azijsko kolero poznajo v Indiji že iz davnih dob, v Evropi pa se je pojavila šele l. 1830. Tudi griza je bila znana že v starih časih; besedo dizenterija najdeš pri Herodotu. Malarijo so poznali v stari Grški in v Rimu in jo omenja tudi mlajši Plinij. Antični zdravniki so takisto poznali jetiko. O sifilidi mislijo, da se je pojavila v Rimu ob času njegovega propadanja, drugi pa menijo, da so jo prenesli v Evropo Kolumbovi pomorščaki. Najdena okostja starih Američanov pričajo, da je bila sifilis v Ameriki dokaj razširjena. Tetanus so poznali že grški zdravniki. Aristotel je poznal steklino le pri živalih, pri človeku jo je opisal Celsus l. 23—30 pr. Kr. Najstarejše poročilo o epidemiji resnične kuge najdeš pri Oribaziju (326—403 po Kr.). Naziv sladkorna griza, diabetes, poteka iz III. stoletja pred Kr. od Demetrija. Hippokrat je dajal sredstva zoper debelost? V historiji je Platon videl bolezen, ki nastaja iz motenj v maternici. Srčne hibe je zabeležil Galenos l. 131—201 po Kr.

Šele z iznajdbo drobnogleda (mikroskopa) je bilo omogočeno temeljito spoznavanje bolezni in njih zdravljenje. Izmed najvažnejših odkritij naj omenimo: l. 1880 je Eberth odkril *Bacterium typhi*, povzročitelja legarja; mikroba, ki povzroča azijsko kolero, *Vibrio cholerae*, R. Koch l. 1884, *Bacterium pestis*, povzročitelja kuge leta 1894. Kitasato in ob istem času Yersin, Co-

rynebacterium diphtheriae, povzročitelja davice, l. 1884. Löffler; povzročitelja gnojenja je vzgojil l. 1883 Fehleisen, povzročitelja kapavice — *Micrococcus Gonorrhoeae* — l. 1879. A. Neisser, povzročitelja pljučnice *Diplococcus pneumoniae*, (sicer *Streptococcus lanceolatus*) so raziskali Gamalei, Fränkel in Weichselbaum. Povzročitelja jetike je odkril l. 1882. Koch, Schaudinn je l. 1905. odkril *Spirochaeta pallida*, povzročitelja sifilida itd. Iz tega vidimo, da je petletje 1880—1885 bilo posebno srečno v odkrivanju starih sovražnikov človeškega rodu. (Vesmir.)

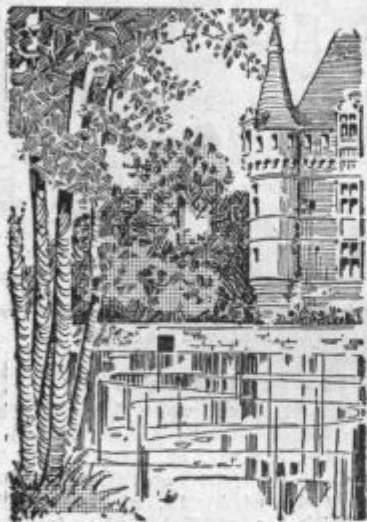

Geo Tyroller: STAR MLIN
(lesorez).

TRI MINUTE POTOVANJA

Francoski gradovi

Inozemci, ki potujejo na Francosko, si večinoma ogledajo samo Pariz pa morda še nekatera okoliška mesta, za mnoge druge bisere francoske dežele pa jim ni dosti mar. Kdor pride na Francosko, bi moral na vsak način obiskati tudi znamenito dolino gradov ob reki Loire. Tu so krasne starinske stavbe, ki so dajale pobudo zlasti ameriškim arhitektom za neštete kopije v Zedinjenih državah. Nekaj let bo tega, kar

se je tako slepo kopiranje nekoliko uneslo, poprej pa si n. pr. ob Peti aveniji v New Yorku lahko videl celo vrsto palač, do podrobnosti podobnih francoskim zgradbam. Posebno radi so posnemali ameriški arhitekti gradove Blois, Le Rideau in Amboise. To so kakor pesmi od kamna, iz katerih lahko zajema stavbenik neizčrpno lepoto. Arhitekti, ki so gradili pred stoletji ob Loiri, so bili zares veliki umetniki. Kdor ljubi lepoto, bo lahko prešerno užival v zeleni dolini gradov. Skoraj vsi ti gradovi so bili sezidani v petnajstem in sedemnajstem stoletju. Vsi učinkujejo na moč dekorativno, toda vsak zase je originalen in se razlikuje od ostalih.

Pot k gradovom vodi iz Pariza skozi Orleans, Blois, čez Touraine in Anjou. V Touraine so gradovi najgostejše posejani. Tudi samo mesto Tours je vredno ogleda, odtod se pa lahko popelješ z avtom na vse strani.

Tours, ki leži prav ob Loiri, šteje blizu 75.000 prebivalcev in ima prav dobre hotele. Nekoliko navzdol ob reki leži kraljevi grad Amboise, v katerem je živel Karel VIII. Že od daleč uzreš velikanske grajske stolpe, ki se dvigajo na gričku ob reki, naj-

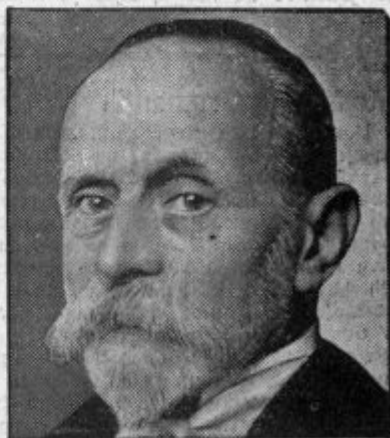
mogočnejši vtisk pa napravi na človeka grajska kapela.

Še kos poti po reki nizzdol pa zagledaš gradova Luynes in Langeais, oba iz 15. stoletja. Langeais je dal sezidati Ludovik XI. in je še prav dobro ohranjen. Grad je zgrajen v čistem gotičnem slogu. V teh velikanskih sobanah je bila svatba ob poroki Karla VII. z Ano angleško.

V dolini Cher je še petero zanimivih gradov, ki si jih je treba ogledati. Krog in krog z globokimi jarki obdan se roga prišlec gradu Villandry, nekoč najtrdnjša zaslomba fevdalnih gospodov. Blizu tu je grad Chenonceau v edinstveno lepi legi tik ob reki Cher. Ta grad je podaril Henrik II. svoji ljubici Diani de Poitiers, ta ga je pa kasneje poklonila Katarini Medičejski, po čije naročilu je Filip Delorme zgradil veliko teraso, ki visi nad reko. Chenonceau je služil za vzorec, po katerem so se gradili nešteti gradovi in zasebne palače po vsem svetu.

V dolini reke Indre stoji še več znamenitih starih gradov, med katerimi je posebno lep Azay Le Rideau, zgrajen v čistem renesančnem slogu, ki se divno ujema z okolico. Stopnišče pred gradom se šteje med najlepša na svetu. Zdaj je grad preurejen v renesančni muzej.

Na bregu reke Vienne stoji znameniti grad Chinon. V delu gradu, ki se imenuje »Chateau de Lillieu« je kralj Karel VII. sprejel Devico Orleansko. Ne daleč v stran leži mesto Richellieu, imenovano po slavnem francoskem kardinalu-državniku, ki je tolikanj pripomogel k veličini Francije.

Prof. dr. Hans VIRCHOW, znani anatom in antropolog, sin Rudolfa VIRCHOWA, enega največjih medicinskih veljakov, je praznoval 10. septembra svoj 80. rojstni dan

ZNAMKE PRIPOVEDUJE

Dežela soli, peska in skrbi

Prebivalci otočij Turks in Caicos v Zpadni Indiji pridelujejo ogromne količine soli iz morske vode. Ti mali otočki ležijo vzhodno od Kube in severno od Haitija in

tisti, ki se preživljajo s pridobivanjem soli, imajo izredno hude skrbi.

V dobri sezoni predelajo do 4000 šeflov te dragocene rudnine na leto iz ponev. A vedno znova odplavlja tropski dež proizvod, ki se grmadi ob obali in čaka na tenderje, da ga popeljejo do ladij. Ta nesrečni dež je tako stanovit, da so otokom s polno pravico nadeli ime »Dežela soli, peska in skrbi«.

Znamka, ki so jo izdali 1900, kaže staro jadrnico ob bregu, kjer je nakopičena sol.

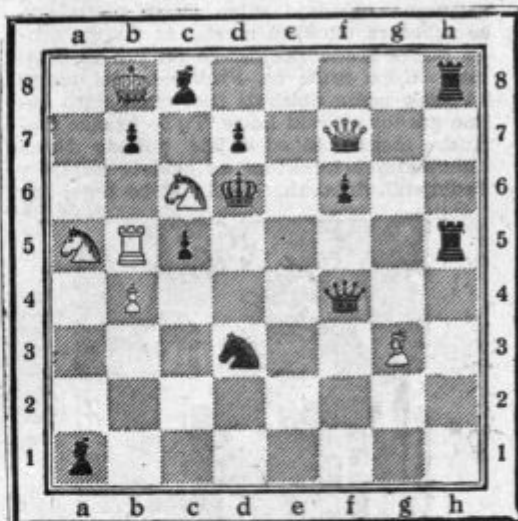
Moskiti na Grumantih

Doslej je bilo sicer znano, da žive komarji na Groenlandu, na Islandu in na skrajnih severnih izrastkih evropsko-azijske celine, toda na Grumantih komarjev ne bi nikdo pričakoval. Lanska avstrijska odprava na Grumante je pa srečala v zalivu Klaas Killen veljkanske roje teh malih krvososov, ki prav v ničemer ne zastajajo za svojdni južnjaškimi sorodniki. V tem zalivu so se namreč ohranili ostanki nekega 1909 opuščenega rudniškega premogovniškega naselja in v dveh plitvih vodnjakih sladke vode, ki so jih izkopali rudarji za lastno uporabo, so se po vsaj priliki zaredili komarji, ker je bila voda v zatišju in dovolj dobro segreta od sonca. Ker komarji niso bili izpostavljeni običajnim sovražnikom kakor drugod, so se lahko tudi sicer v neugodnih življenjskih prilikah močno razmnožili.

SAHM

Problem 18

S. Pituk
Prvi natis

Mat v 2 potezah

Rešitev problema 17

1. Lc8-g4. Grozi večni šah z 2. Ta 6+, Tb 6+ itd. 1. ... Sf 3-d7!, 2. Lg4 : d7, Ld 1-a4+, 3. Kb5 : a5, La 4 : d7, 4. Tb6 : b4!, e2-e1D (ali L) pat (a), 4. ... e2-e1T (b), 5. Tb4 : e4, Te 1 : e4 pat, 4. ... e2-e1T, 5. Tb 4 : e4, Te 1-a1+ (c), 6. Ka5-b4, Ta1-a4+, 7. Kb4-c5! Ta4 : e4 nastane tretji pat. Izvrstno sestavljena pat-študija.

Siamski dvojčki

V terariju minesotske univerze živi svojevrsten vzorec dvojčkov v živalstvu, namreč dvojčična želva, ki je pravi fenomen. Živalco so našli že pred dobrim letom še popolnoma mlado in se je posled prav dobro razvila. Želva ima dvoje normalno raščenih glav, štiri noge in rep. Röntgenska preiskava je pokazala, da imata oba vratova enako število vretenc in da ima vsaka polovica živali posebna prebavila. Vsaka glava misli samostojno, kar se popolnoma jasno vidi pri jedi. Oba gobca se pulita za grizljaje, ali pa je samo ena glava, dočim se druga vede popolnoma pasivno. Tudi sicer se živalci dostikrat ravna vsaka po svoji glavi, pa sta ena v to, druga pa v nasprotno smer.

gleda z odprtimi očmi. »Kirurge« je z dvema asistentoma in sestro na delu z iglami in škarjami. Kdo je bolnica, ne izve nihče; gornji del obraza so ji zagrnili z belo kopreno. Med gledalci se šušlja, da je zaradi umora svojega moža presedela 20 let v ječi. Z operacijo bi rada postala »nov človek«, ker so jo dozdaj vedno odriivali, ko so jo spoznali. Operacija je končana. Ženska se smehlja in pravi, da se počuti prav dobro. Nato jo pošljejo v bolnico, da si opomore od veselja zaradi prerojenja.

Barvasti bliski

Ob tako zvanih suhih nevihtah, to je takrat, kadar mokrota med padanjem izpade, da ne pride v obliki dežja na zemljo, vidimo, da so bliski skoraj zmerom modrikasto bele barve, dočim ob mokrih nevihtah bolj rdeče žare. Barva zavisi od plinov, ki jih elektrika razžari med prebojem. Če švigne blisk v suhem zraku, pride do spojitve dušika s kisikom in ker v spektru tega novega plina ni rdeče barve, se vidi blisk bel. Če pa je zrak nasičen z vodno paro, nastane drugačna spojina z izrazitim

rdečim odtenkom v spektru. Že večkrat se je opazalo, da rdeče strele sicer povzročajo mehanično razdejanje, da pa ne vžigajo, dočim sledi beli strelji navadno tudi ogenj. Vzrok pa nikakor ni morda različen značaj same strele, marveč tiči le v tem, da najde strela ob suhi nevihti navadno tudi suho netivo, ki se brž uže, dočim udari rdeča strela v že mokra telesa, ki se jih ogenj tako zlahka ne prime.

Pasti s strupenim plinom

Neko društvo za varstvo živali je spravilo v promet lovske pasti, kombinirane z majhnimi posodami strupenega plina, ki začne avtomatično uhajati, kadar se sproži past. Ujete živali, ki so drugače počasi ginile od bolečin, bodo z novo pripravo mrtve v nekaj sekundah.

PO OSUŠITVI ZUIDERSKEGA JEZERA. Slika kaže prvo žetev na plodni zemlji prejšnjega jezera. (Glej »Zuidersko jezero ločeno od morja«, Zis, knjiga 11, str. 619.)

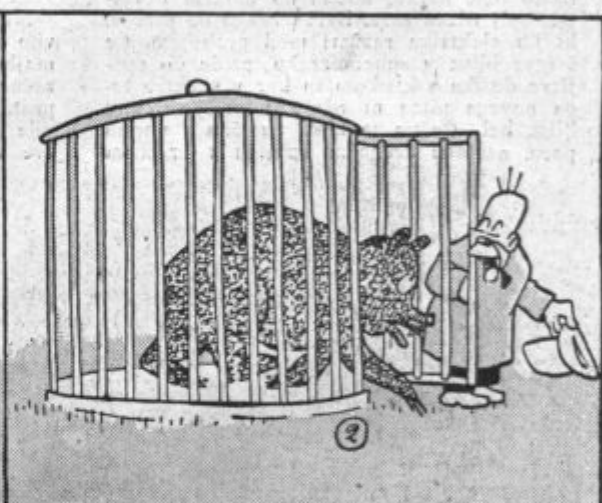
HUMOR

Motor na veter za zločljive čolne
(»Götze«)

Preproga na valjih za mesečnike
(»Götze«)

COPYRIGHT R.I.B. BOX 6, COPENHAGEN

Adamson ljubi živali